

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS

TARPTAUTINĖS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS KATEDRA

Neakivaizdinio skyriaus
V kurso (5 m. gr.) studentė
Rasos Lutaitė

MAGISTRINIS DARBAS

Asmens šeimos narių teisės Europos Sąjungoje
(Personal rights of the family members in European Union)

Darbo vadovas: Asist.D.Kriaučiūnas

Darbo recenzentė: Doc.dr.Sk.Žalimienė

Vilnius

2007

TURINYS

Įvadas	2
I. Asmens šeimos nario sąvoka	5
1.1. Šeima ir jos nariai	5
1.2. Santuoka tarp tos pačios lyties asmenų	8
1.3. Partnerystė – alternatyva santuokai	10
II. Asmens šeimos nariai - ES piliečiai	13
III. ES piliečių ir jų šeimos narių teisės	15
3.1. Įvažiavimo ir išvažiavimo teisė	15
3.2. Teisė gyventi šalyje	18
3.3. Nuolatinio gyvenimo šalyje teisė	22
3.4. Teisės įvažiuoti ir gyventi šalyje apribojimai	24
IV. Dirbančio asmens ir jo šeimos narių teisinis reglamentavimas ES	31
4.1 Darbuotojo pagrindinės teisės	31
4.2. Darbuotojo šeimos narių teisinis statusas	42
4.3. Darbuotojo vaikų teisės	46
V. Trečiųjų šalių piliečių šeimos narių teisės ES	49
5.1. Teisė į šeimos susijungimą	49
5.2. Ilgalaikiai priimančių valstybių gyventojai ir jų šeimos nariai	52
5.3. Gyvenimas priimančioje valstybėje narėje mokslinių tyrimų tikslais	53
Išvados	54
Santrauka	56
Summary	58
Literatūros sąrašas	60

IVADAS

Europos Sąjungos (toliau – ES) – ypač dinamiškai besivystanti nepriklausomų valstybių sąjunga pasaulyje. Joje vykstantys integraciniai procesai neabejotinai veikia daugelį teisės šakų bei skirtingus rinkos komponentus. Viena jautriausių ES integracijos sričių – laisvas asmenų judėjimas. Jungtinių Tautų naujausioje ataskaitoje nurodoma, kad svetimose šalyse gyvena 200 mln. žmonių, 56,1 mln. jų – Europoje. Europos Bendrijos steigimo sutartyje laisvas asmenų judėjimas laikomas vienu iš kuriamos vidaus rinkos svarbiausių elementų.

Laisvas asmenų judėjimas – viena pagrindinių laisvių, kurią užtikrina Bendrijos teisė ir kuri suteikia teisę dirbti ir gyventi kitoje valstybėje narėje. Laisvas asmenų judėjimas suteikia galimybę ES piliečiams realizuoti subjektinę teisę – apsigyventi, steigti savo verslą ir dirbti bet kurioje ES valstybėje. Tai yra pati svarbiausia asmenims suteikiama teisė, kuri yra esminė tiek vidaus rinkos, tiek Europos Sąjungos pilietybės sudedamoji dalis. Teise laisvai judėti gali naudotis ES piliečiai, jų šeimos nariai ir šeimos nariai, neturintys ES pilietybės.

Pagrindinis visuomeninio-socialinio gyvenimo elementas yra šeima. Šeimos nariai yra tarpusavy susiję asmeniniais, socialiniais, kultūriniais, moraliniais, teisiniais bei ekonominiais ryšiais, todėl ypatingai svarbu išanalizuoti šeimos narių teises, ES piliečio teisių įtaka šeimos narių teisinio statuso įgijimui, pasikeitimui ir praradimui.

Pasirinktos temos aktualumas neabejotinas, nes persikėlimas į kitą šalį bet kuriam asmeniui yra svarbus sprendimas, todėl būtina tiksliai žinoti ir savo, ir savo šeimos narių teises ES. ES piliečio asmens šeimos nariais gali būti ir ES piliečiai ir trečiųjų šalių piliečiai. ES piliečio šeimos narių teisių įgijimą sąlygoja ES pilietybės institutas, šeimos nariai, nesusiję su ES piliečiu, šių teisių įgyti negali. Be to, 2004 m. balandžio 29 d. priimta direktyva 2004/38/EEB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB IR 93/96/EEB (toliau – Direktyva 2004/38/EEB) žengtas itin svarbus žingsnis laisvo judėjimo teisės raidoje: iš paprastos ekonominės teisės ji tapo konkrečia tikros Sąjungos pilietybės išraiška. Ši direktyva į vieną priemonę sujungia Bendrijos laisvo judėjimo ir apsigyvenimo *acquis*,

suteikdama šiai teisei daugiau skaidrumo ir padarydama ją paprastesnę – Sąjungos piliečiams ir nacionalinėms administracijoms. Darbo aktualumą sąlygoje ne tik naujos direktyvos priėmimas, bet ir laisvo asmenų judėjimo proceso augimas ES valstybėse narėse. Nors tikslų duomenų nėra, tačiau ekspertų teigimu, šiuo metu išvykusių Lietuvos piliečių skaičius siekia 200 tūkst., 90 proc. į ES valstybes narės, o $\frac{3}{4}$ iš jų yra darbo migrantai. Didžioji tokių asmenų dalis Lietuvoje jau buvo sukūrę šeiminius santykius, todėl dalis piliečių šeimos narių taip pat paliko savo kilmės valstybę. Todėl natūraliai kyla klausimas, kaip priimančioji valstybė narė priima kitų valstybių narių piliečius, kaip ES piliečiai ir jų šeimos nariai realizuoja savo kaip piliečio ir kaip šeimos nario teises. Būtent šių teisių analizei yra skiriamas šis darbas.

Magistro darbo hipotezė – ES *aquis communitaire* ir Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija orientuoti į visapusišką asmens šeimos nario teisių apsaugą.

Magistro darbo objektas – asmens šeimos nario teisinį statusą apsprendžiančios ES teisės normos.

Darbo tikslas susipažinti ir išanalizuoti asmens šeimos narių teises ES . Darbo tikslas įgyvendinamas sprendžiant šiuos uždavinius:

- apibrėžti asmens šeimos nario statuso turinį;
- išanalizuoti konkrečias ES piliečių ir jų šeimos narių teises;
- išnagrinėti ES dirbančio asmens šeimos narių teises;
- detalizuoti trečiųjų šalių piliečių šeimos narių teises ES.

Darbo tikslui pasiekti buvo naudojami šie mokslinio tyrimo metodai: istorinis, loginis, sisteminis-lyginamasis, teisinės analizės metodai. Istorinis metodas įgalina susipažinti su asmens šeimos nario teisių raida. Loginis įgalina pažinti asmens šeimos nario statuso teisinio pagrindimo būdus. Sisteminis lyginamasis– palyginti darbuotojo ir jo šeimos nario bei atskirų šeimos narių statuso ypatumus.

Darbo struktūra.

Darbą sudaro penki skyriai. Pirmame darbo skyriuje analizuojamas asmens šeimos nario statusas ir šį statusą turintys bei galintys įgyti asmenys. Antrame ir trečiame darbo skyriuje analizuojamos asmens, kaip ES piliečio statusas bei tokio asmens šeimos narių teisės. Ketvirtas darbo skyrius skirtas dirbančio ES asmens šeimos narių teisių analizei. Darbas baigiamas skyriumi, kuriame tiriamos trečiųjų šalių piliečių šeimos narių teisės.

Darbe lyginami, analizuojami, sisteminami Bendrijos teisės aktai, aiškinamos bei analizuojamos sąvokos, Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija.

Darbe naudotasi įvairiausia literatūra: aquis communitaire (ES pirminiai ir antriniai teisės aktai), užsienio – C. Bernard, H.M. Schafer ir lietuvių – A. Junevičiaus, V. Pauliko ir kitų autorių mokslinė literatūra, publikacijomis moksliniuose leidiniuose, informacija, esančia oficialiose Lietuvos ir ES institucijų interneto svetainėse.

I. ASMENS ŠEIMOS NARIO SAŲOKA

1.1. Šeima ir jos nariai

Pagrindinis visuomeninio-socialinio gyvenimo elementas yra šeima. Šeimos nariai yra tarpusavy susiję socialiniais, kultūriniais, moraliniais, teisiniais bei ekonominiais ryšiais.

Tradiciškai, šeima yra santuoka pagrįsta vyro ir moters sąjunga, kurios nariais yra sutuoktiniai, kartu su jais gyvenantys vaikai ir kiti asmenys, susiję tarpusavyje kraujo ryšiais, šeimos teisėmis ir pareigomis. O.Jofė pažymi, kad šeimą sudaro 3 grupės tarpusavy susijusių socialinių santykių:

1. santuoka - kaip jos pagrindas;
2. santuokiniai santykiai - kaip santuokos rezultatas;
3. tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai - kaip santuokinių santykių padarinys.

Vykstant spartiems europinės integracijos ir globalizacijos procesams bei teisinės minties pokyčiams, atsiranda netradiciniai šeimos kūrimo modeliai, santuoka nebėra vienintelis gyvenimo kartu pagrindas, o sutuoktiniais, ne tik heteroseksualios poros, bet ir seksualinės mažumos. Skirtingų valstybių nacionalinės teisės sistemose šeimos nario statusas yra skirtingai traktuojamas ir tai natūralu, kadangi kiekviena valstybė yra unikali savo politine, visuomenine bei etnokultūrine aplinka. Kalbant apie šeimos narius, svarbu detalizuoti, kaip šeimos narys yra traktuojamas ES teisėje, kam suteikiamas šeimos nario statusas, o kam ne, ir dėl kokių priežasčių. „Asmens statusą apibūdina įstatymų ir socialinės politikos visuma, kuri susijusi tiek su individu bei jo gyvenimo partnerių pripažinimu, tiek ir su jo kaip tėvo (motinos) ar vaiko vaidmeniu.“¹ „Įvairių Europos valstybių patirtis šeimos santykių kūrimo formų teisinio reglamentavimo plėtroje, atskleidžia šeiminių santykių atsiradimo liberalizavimą.“²

Pagal Direktyvos 2004/38/EEB 2 str. ., šeimos narys — tai³:

---

¹ <http://www.bernardinai.lt/family/bell.pdf>

² http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/civilines_ir_komercines_teises_katedra/paskaitos/seimos_teise/

³ Direktyva 2004/38/EEB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB IR 93/96/EEB, 2 str.

- a) sutuoktinis;
- b) partneris, su kuriuo Sąjungos pilietis sudarė registruotą partnerystę, remiantis valstybės narės teisės aktais, jei priimančioji valstybė narė traktuoja registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai ir laikantis atitinkamuose priimančiosios valstybės narės teisės aktuose nustatytų reikalavimų;
- c) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą tiesioginiai palikuonys, kuriems nesukakę 21 metų amžiaus, arba išlaikytiniai;
- d) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą išlaikomi tiesioginiai giminaičiai, esantys aukščiau pagal giminystės liniją.

Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatymu šeimos nariais – pripažįstami „sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikai (įvaikiai) (toliau – vaikai) iki 18 metų, įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikus iki 18 metų, jeigu jie nesudarė santuokos ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienerius metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama“⁴.

Palyginus ES ir nacionalinės teisės aktuose pateiktą šeimos nario sąvoką, pastebima, kad vaikai šeimos nariais Lietuvoje traktuojami iki pilnametystės, tuo tarpu, pagal Direktyvą 2004/38/EEB iki 21 m. Tiek nacionalinės, tiek ES teisės aktais šeimos nariais pripažįstami asmenys, užregistravę partnerystę nacionalinės teisės nustatyta tvarka.

ES teisėje pastebima daug naujų pokyčių, kurie tiesiogiai daro įtaką asmens statusui. Konstituciniu lygmeniu, Europos žmogaus teisių konvencija (toliau – Konvencija) apibrėžė teisę tuoktis ir sukurti šeimą bei teisę į privataus ir šeimos gyvenimo pagarbą. Pagrindinių Europos Sąjungos teisių chartija (toliau – Chartija) taip pat patvirtina šias teises. Nors ES nedalyvavo priimant Konvenciją, tačiau 1957 m. Romoje pasirašyta Europos Bendrijos steigimo sutartimi įsipareigojo gerbti jos turinį. Be to, Teisingumo Teismas atsižvelgia į Konvencijos nuostatas aiškindamas ES teisę. Spartūs integraciniai procesai, neeliminuoja tradicinės šeimos ir jų narių sampratos nesikeičia, tačiau išplečia šeiminiuose santykiuose dalyvaujančių subjektų

---

⁴ Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatymas (Žin., 2004, Nr. 73-2539).

ratą, įtvirtina naujas gyvenimo kartu legalizavimo formas ir tokių asmenų teises. Šeimos ir jos narių teisių liberalizavimas, atskleidžia nemažai naujovių:

- Dvylika Sąjungos šalių, iš kurių 11 yra „senosios valstybės narės“, pripažįsta homoseksualių registruotų partnerių teises, o Nyderlanduose, Belgijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Ispanijoje homoseksualioms poroms galima tuoktis.

- daugelyje Europos šalių priimti įstatymai, kurie leidžia nesusituokusioms poroms naudotis tam tikromis teisėmis ir pareigomis;

- kai kurios šalys suteikia nemažai teisių poroms, kurios kartu pragyvena tam tikrą laikotarpį, nors jos ir neįgyja naujo teisinio statuso.

Galiausiai tėvystės (motinystės) įstatymai vis dažniau koreguojami, atsižvelgiant į nesusituokusių partnerių atliekamą tėvų vaidmenį, jiems leidžiama įsivaikinti. Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse nustatyta, „kad teisę įvaikinti turi sutuoktiniai. Išimtiniais atvejais ši teisė suteikiama nesusituokusiems asmenims ar vienam iš sutuoktinių. Išimtis gali būti taikoma, kai konkretaus vaiko nesiekia įsivaikinti sutuoktiniai arba kai siekiantieji įsivaikinti sutuoktiniai negali įsivaikinti dėl to, kad tai prieštarautų vaiko interesams ar būtų išskirti broliai ir seserys. Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad nesusituokę asmenys to paties vaiko įvaikinti negali.“⁵ „Šiuo draudimu stengiamasi apsaugoti vaiką dirbtinai nesukuriant jam nestabilios šeimos, t.y. siekiama, kad vaikas gyventų šeimoje, kur yra tėvas ir motina. Kadangi nėra konkretaus įstatymo draudimo įvaikinti konkretų vaiką dviems asmenims, kurie yra įregistravę partnerystę, t. y. sugyventiniams, išskirtiniais atvejais vaiko interesais, išanalizavus konkrečią padėtį, jei tai atitinka vaiko interesus (pavyzdžiui, kai vienas iš sugyventinių – vaiko motina ar tėvas, o kitas sugyventinis siekia jį įsivaikinti) įvaikinimas galimas. Tačiau tai labai specifinis atvejis. Labiau tikėtina, kad, sprendžiant įvaikinimo klausimą, greičiau bus taikoma bendra nuostata, kad nesusituokę asmenys, taigi ir partnerystę įregistravę sugyventiniai, to paties vaiko įvaikinti negali, nei jos išimtis.“⁶

---

⁵ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Šešta knyga. Šeimos teisė.

⁶<http://209.85.135.104/search?q=cache:idoJxbovBg0J:search.delfi.lt/cache.php%3Fid%3D47B6501C24BF4BED+Registruota+partneryst%C4%97+%C4%AFsivaikinti&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt>

1.2. Santuoka tarp tos pačios lyties asmenų

Santuokos tarp tos pačios lyties asmenų institutas yra naujas ir siejamas su 2001 m. Nyderlanduose priimtu įstatymu, suteikiančiu teisę tuoktis homoseksualioms poroms. Nyderlandų pavyzdžiu pasekė Belgija, Jungtinė Karalystė ir Ispanija.

Konvencijos 12 straipsnyje santuoka traktuojama tradiciškai „tarp priešingos biologinės lyties asmenų“⁷. Tačiau, 2002 m. liepą byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* Teismas konstatavo, kad „neranda pateisinimo drausti transseksualui pasinaudoti teise tuoktis bet kokiomis aplinkybėmis“. „2002 m. liepos 11 d. Europos žmogaus teisių teismas priėmė sprendimą byloje *Christine Goodwin prieš Didžiąją Britaniją* (C- Nr. 25680/94), kurioje jau nustatė Konvencijos 8 ir 12 straipsnių pažeidimus. Teismas pabrėžė, kad jis seka savo praktiką, tačiau turi atsižvelgti ir į naujas pasikeitusias aplinkybes (*in the light of present-day conditions*) atitinkamoje valstybėje, be to, Teismas pažymi, kad nuo 1986 m. transseksualai susiduria su rimtomis problemomis, todėl būtinos tam tikros teisinės priemonės šioje srityje. Būtent šioje byloje Teismas ir pabrėžė, kad šiuo atveju neiškyla viešųjų interesų apsaugos klausimas, kuris galėtų nusverti individo interesų apsaugą individui gaunant jo lyties pakeitimo pilną teisinį pripažinimą, todėl gyventi moters gyvenimą, vėliau buvo atlikta ir lyties keitimo operacija. 1996 m. pareiškėja, pradėdama dirbti, privalėjo pateikti nacionalinio draudimo numerį dėl to, jos nuomone, ji vėl patyrė tam tikrą įtampą darbe, taip pat pensijos atveju jai buvo taikomas vyrams nustatytas 65 m. amžiaus limitas, kai tuo tarpu moterys naudojosi 60 m. riba senatvės pensijai gauti, be to, jai buvo taikomi ir vyrams galiojantys automobilių draudimo tarifai. Teismas kaip tik ir sprendė klausimą, ar valstybė šiuo atveju įvykdė pagal 8 straipsnį jai keliamus pozityvius įsipareigojimus gerbti pareiškėjos, tapusios iš vyro moterimi, privatų gyvenimą, jei valstybėje buvo tam tikrų jos lyties pakeitimo teisinio pripažinimo spragų. Teismas vadovavosi savo praktika Didžiosios Britanijos atžvilgiu (*Rees prieš Jungtinę Karalystę, Cossey prieš JK; Sheffield and Horsham*) teisingo balanso principas ir sudaro individo teisės į pagarbą „privačiam gyvenimui“ pažeidimą Konvencijos 8 str. 1 dalies požiūriu. Šioje byloje Teismas taip pat pripažino, kad transseksualo pakeistos lyties teisinis nepripažinimas sutrukdė jam pasinaudoti ir Konvencijos 12 str. garantuojama teise tuoktis ir sukurti šeimą. Tokią pat išvadą

---

⁷ Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija.

Europos žmogaus teisių teismas padarė ir byloje *I. prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje vyras tapo moterimi ir gyvena visuomenėje kaip moteris.”⁸

Pagrindinių teisių chartijos 9 straipsnis nustato, kad „teisę tuoktis ir teisę sukurti šeimą garantuoja šių teisių įgyvendinimą reglamentuojantys nacionaliniai įstatymai“⁹. Aiškinamajame chartijos memorandume pažymima, kad 9 straipsnis „nei draudžia, nei įpareigoja suteikti santuokos statusą tos pačios lyties žmonių sąjungoms“. Chartijoje akcentuojama, kad santuokos statusas nustatomas pagal nacionalinius įstatymus. Tai atrodo visai logiška turint omenyje, kad santuoka yra tas statusas, kurio Europos Sąjunga negali nei suteikti, nei atimti. Todėl darytina išvada, jog kiekvienas teisėtai susituokęs pagal nacionalinius įstatymus būtų laikomas susituokusiu ir ES teisės atžvilgiu.

Taigi darytina išvada, kad Nyderlanduose, Belgijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Ispanijoje susituokę tos pačios lyties tų šalių piliečiai, pagal ES teisę bus traktuojami kaip šeimos nariai ir galės naudotis visomis ES piliečiui ir jo šeimos nariui suteikiamomis teisėmis.

---

⁸ <http://www3.seimas.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0120826.pdf>

⁹ Žmogaus teisių apsauga .Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai.V.,2004

1.3. Partnerystė – alternatyva santuokai

Nagrinėjant šeimos narių statuso klausimą, svarbu išanalizuoti ir partnerio teisinį statusą šeiminiuose santykiuose. Statusas, kuris yra sukurtas Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Nyderlanduose, Norvegijoje bei Islandijoje artimas santuokai, bet teisiškai skiriasi. „Registruota partnerystė“ garantuoja beveik visas santuokos teises, išskyrus motinystės ir tėvystės teises – dirbtinį apvaisinimą ir įsivaikinimą.

Svarbu pažymėti, kad šios nesuteiktos teisės palaipsniui suteikiamos registruotiems partneriams keliose valstybėse, tokiu būdu toliau eliminuojant ribas tarp partnerystės ir santuokos. Registruota partnerystė prieinama tik skirtingų lyčių poroms visose minėtose valstybėse, išskyrus valstybes nares, kurios atviros ir priešingų lyčių poroms. Teisingumo teismas turėjo progą pirmą kartą nagrinėti teisinį registruotos partnerystės statusą ES teisėje tirdamas bylą *D ir Švedija prieš Tarybą*. Byla buvo susijusi su atsisakymu suteikti socialines lengvatas Tarybos darbuotojui, Švedijos piliečiui, įregistravusiam partnerystę. Socialinės lengvatos buvo skiriamos tik „susuokusiems pareigūnams“. Pagal Švedijos įstatymus pareiškėjas negalėjo susituokti su kitu asmeniu, kol nenutrauks registruotos partnerystės. Neatsižvelgdamas į tai, Teismas užbrėžė aiškia liniją tarp santuokos ir kitų nacionalinės teisės pripažįstamų statusų. Pirma, jis pažymėjo, kad „pagal valstybėse narėse priimtą apibrėžimą santuokos sąvoka reiškia dviejų skirtingų lyčių asmenų sąjungą“. Todėl daroma išvada: „faktas, kad kai kuriose valstybėse narėse registruota partnerystė prilyginama, nors ir nevisiškai, santuokai negali sudaryti prielaidos, kad, laisvai interpretuojant, asmenys, kurių teisinis statusas skiriasi nuo santuokos galėtų būti laikomi susituokusiais.“¹⁰

Sprendimas *D* byloje aiškiai parodo, kad šiuo metu Teismas nelinkęs išplėsti sąvokų „susuokęs“ ar „sutuoktinis“ taip, kad jos aprėptų ir registruotus partnerius. Todėl atsakomybė tenka *aquis communautaire* leidėjui, kuris turi užtikrinti specifinį šio statuso pripažinimą ES teisės instrumentuose, jei tik jis pripažįstamas valstybėse narėse. Dabartiniu metu registruoti partneriai labai skirtingai traktuojami nacionalinėje teisėje, kur jie laikomi beveik sutuoktiniais, ir ES teisėje, kur jie laikomi viengungiais. Tokios bylos kaip *D* išryškina tas kliūtis, kurios, laikantis tokių nuostatų, sukuriama norintiems migruoti ES viduje. Aprašomu atveju pareiškėjas,

---

¹⁰ Byla T-264/97: *D v. Council of the European Union*

norėdamas dirbti Taryboje, persikėlė iš Švedijos į Belgiją ir prarado partnerystės pripažinimą. Tai sudaro nenuginčijamą kliūtį laisvam asmenų judėjimui. Įdomu, kad Komisija pasiūlė atskirą nuostatą dėl registruotų partnerių 2003 m. rugsėjo 22 d. Tarybos direktyvoje 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą.

Ši direktyva nustato teisėtai gyvenančių Sąjungoje trečiųjų šalių piliečių teises persikelti pas save kitus šeimos narius iš trečiųjų šalių. Nustatyti skirtingi reikalavimai registruotiems partneriams (kuriems nereikės pateikti kitų partnerystės įrodymų) ir nesusituokusioms poroms (kurios turės įrodyti bendro gyvenimo faktą).¹¹ Šis pavyzdys rodo, kad atsiveria naujos galimybės įtraukti „registruotą partnerį“ kaip pripažintą asmens statusą į ES teisinius instrumentus.

Be registruotos partnerystės statuso, kai kuriose valstybėse narėse priimti ir kiti teisės aktai, kurie nustato visumą teisių, susijusių su faktine kohabitacija, nors ir gana nutolusių nuo santuokos. Prancūzijoje 1999 metais priimtas Pacte Civil de Solidarite (toliau – PaCS) įstatymas įtvirtina keletą teisių ir pareigų tiek tos pačios lyties, tiek ir skirtingų lyčių poroms, kurios sutinka sudaryti civilinę solidarumo sutartį.¹² Dauguma teisių apibrėžia turtinius įsipareigojimus – pavyzdžiui, nuomos perleidimą vieno iš partnerių mirties atveju arba bendrus įsipareigojimus dėl skolų tretiesiems asmenims. Be to, suteikiamos ir kai kurios socialinės teisės. Pavyzdžiui, trumpalaikės atostogos mirus partneriui arba artimesnė partneriui darbo vieta. Tačiau šis statusas sąmoningai atskiriamas nuo santuokos. Partnerių civilinis statusas nesikeičia – jie lieka viengungiais.

Kohabitacija nelaikoma nei santuoka, nei registruota partneryste, todėl tokios šeimos nariai negali pretenduoti į ES šeimos nariams garantuojamas teises bei jų apsaugą.

Reziumuojant, atkreiptinas dėmesys, kad ES teisėje pastebima daug naujų pokyčių, kurie tiesiogiai daro įtaką asmens šeimos nario statusui. Išplėtus santuoką galinčių sudaryti subjektų ratą, suteikus sutuoktiniams ir partneriams vis daugiau šeimos nario teisių, yra užtikrinama tinkama žmogaus teisių apsauga. Pateikta teisinės padėties nacionaliniu lygmeniu apžvalga atskleidžia didelį nacionalinių įstatymų dinamiškumą. Daugelis Sąjungos valstybių kuria naujas teises nuostatas, norėdamos

---

¹¹ Direktyva 2003/86/EEB.

¹² <http://vosdroits.service-public.fr/particuliers/N144.xhtml>

geriau atspindėti socialinę tikrovę, kurioje daug žmonių stabilius tarpusavio santykius sieja ne tik su santuoka.

II. ASMENS ŠEIMOS NARIAI - ES PILIEČIAI

1992 m. Maastrichto sutartis įteisino Europos Sąjungos piliečio statusą ir kiekvienam ES piliečiui suteikė pagrindinę ir asmeninę laisvę judėti po visą Europos Sąjungos teritoriją ir gyventi ne tik darbo, bet ir asmeniniais tikslais. Pabrėžtina, kad su ES pilietybės įteisinimu, valstybių narių piliečiai automatiškai įgavo tam tikras politines ir pilietines teises. Sulig ES pilietybės atsiradimu, asmenys kurie buvo laikomi valstybių narių piliečiais, traktuojami kaip ES piliečiai. Jei valstybių narių piliečiai pagrįdė naudotosi ekonominėmis teisėmis, tai dabar, ES piliečiai, gali naudotis ir ekonominėmis, ir naujai suteiktomis politinėmis ir pilietinėmis teisėmis.

Sąjungos pilietybę suteikė nevaržomą teisę asmeniui judėti ES ne tik įsidarbinimo, bet ir asmeniniais tikslais. Pilietybės institutas aktualus ne tik teisių rato išplėtimo prasme, bet ir tuo, kad sumažino skirtumus tarp darbuotojų, jų šeimos narių ir priimančios valstybės narės piliečių. Pilietybę yra viena iš svarbiausių temų, susijusių su Europos vienybe, globalizacija. “Kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis”¹³. ES piliečio teisė laisvai keliauti po Europos Sąjungą ir įsikurti bet kurioje jos vietoje yra vienas akivaizdžiausių įrodymų, jog vieninga Europa yra sukurta žmonėms.

Kiekvienas asmuo turi skirtingą socialinį statusą – tėvas, motina, sutuoktinis, partneris, vaikas ar išlaikytinis, taigi jis yra šeimos narys. Iki pilietybės instituto šeimos nariai pagal ES teisę turėjo tik šeimos nario statusą ir šiuo statusu suteiktas teises, o ES pilietybę šiems asmenims suteikia piliečio statusą, suteikdama piliečio teises ir įpareigodama atlikti pareigas. Neabejotinai toks statuso pasikeitimas yra vertinamas teigiamai, nes šeimos nariui, kaip ES piliečiui, gyvenančiam priimančioje valstybėje narėje, suteikiamos ne tik ekonominės, socialinės, bet ir politinės bei pilietinės teisės. Toks šeimos narys turi teisę balsuoti ir kandidatuoti vietos savivaldos bei Europos Parlamento rinkimuose gyvenamojoje šalyje tomis pačiomis sąlygomis, kurios yra suteikiamos tos šalies piliečiams. “Gyvenimas kitoje valstybėje narėje reiškia, kad kiekvieną asmenį, gyvenantį priimančioje valstybėje narėje, įtakoja vietos valdžios institucijų priimti sprendimai. Kadangi šie klausimai turi tiesioginį poveikį, ES pilietis ir pilietis kaip šeimos narys, turi teisę išreikšti savo nuomonę.

---

¹³ 1992 m. Maastrichto sutartis.

Balsuoti rinkimuose į Europos Parlamentą galima tik vienoje ES šalyje gyvenamojoje ar gimtojoje, priešingu atveju asmuo turėtų du balsus Europos Parlamento narių rinkimuose. Tai būtų neteisinga tų Sąjungos piliečių atžvilgiu, kurie gali balsuoti tik savo gimtojoje šalyje.

ES šalys nereikalauja, kad teisė balsuoti būtų įgyta tik pragyvenus konkrečioje vietoje tam tikrą laikotarpį, nebent šis reikalavimas yra taikomas ir kitiems tos šalies piliečiams. Minimalios gyvenamosios trukmės reikalavimą taiko tik viena šalis – Liuksemburgas.”¹⁴

---

¹⁴ http://ec.europa.eu/youreurope/nav/lt/citizens/services/eu-guide/living/living_lt.

III. ES PILIEČIŲ IR JŲ ŠEIMOS NARIŲ TEISĖS

3.1. Įvažiavimo ir išvažiavimo teisė

Kiekvienas Europos Sąjungos valstybės narės pilietis turi teisę įvažiuoti į kitą valstybę narę paprasčiausiai pateikęs galiojančią tapatybės kortelę arba pasą, nesilaikydamas ypatingų formalumų. Teisę keliauti galima riboti valstybinės politikos, visuomenės saugumo ar sveikatos sumetimais. Nepriklausomai ar vykstama darbo ar asmeniniais reikalais, užsiimti individualia veikla ar paprasčiausiai turistauti, kiekvienas ES pilietis turi teisę keliauti po visą Europos Sąjungą. Europos Komisija vykdydama savo įsipareigojimus teikti ataskaitas apie direktyvų taikymą “2003 – 2005 m. laikotarpiu gavo daug skundų dėl Sąjungos piliečių, keliaujančių po kitas valstybes nares, teisių – ypač iš stojančiųjų šalių piliečių. 2005 m. rugpjūčio 10 d. visoms valstybėms narėms išsiųstas laiškas, kuriame joms primenama, kad pagal Bendrijos teisę, kaip patvirtina Teisingumo Teismo praktika, jos turėtų leisti kiekvienam Sąjungos piliečiui išvažiuoti arba įvažiuoti į jų teritoriją, jam pateikus tik galiojančią tapatybės kortelę arba pasą. Todėl valstybės narės neturi reikalauti, kad valdžios institucijos ar vežėjai prašytų vietoj tapatybės kortelės pateikti pasą, prašytų pateikti leidimą gyventi ar atgalinį bilietą arba prašytų ar rekomenduotų, kad pasas ar tapatybės kortelė turi galioti tam tikrą laiko tarpą po kelionės.”¹⁵ Iki 2006 m. balandžio 30 d. asmenų įvažiavimo ir išvažiavimo teises ES reguliavo Direktyvos 68/360/EEB¹⁶ ir 73/148/EEB¹⁷. 2006 m. balandžio 30 d. įsigaliojus Direktyvai 2004/38/EEB ES piliečiams ir jų šeimos nariams naudojantis laisvo asmenų judėjimo teise taikoma ši direktyva.

Analizuojant asmens išvažiavimo teisę, atkreiptinas dėmesys, kad lyginat šios teisės reglamentavimą pagal Direktyvos 68/360/EEB 2 straipsnio 4 punktą¹⁸ ir pagal dabar galiojančią Direktyvą 2004/38/EEB radikalių pokyčių nėra. Asmens išvažiavimo sąlyga tiek pagal galiojusią, tiek pagal dabar galiojančią tvarką yra ta pati

---

¹⁵ Trečioji Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui apie Direktyvų 93/96, 90/364 ir 90/365 dėl Sąjungos studentų, ekonomiškai neaktyvių piliečių ir pensininkų teisės apsigyventi taikymą. Briuselis, 2006.4.5

¹⁶ Direktyva 68/360/EEB dėl valstybių narių darbuotojų bei jų šeimų judėjimo ir teisės apsigyventi Bendrijoje apribojimų panaikinimo.

¹⁷ Direktyva 73/148/EEB dėl ES valstybių piliečių atvykimo ir apsigyvenimo apribojimų panaikinimo Europos Bendrijų teritorijoje įsisteigimo ir paslaugų teikimo laisvės srityje.

¹⁸ Direktyvos 68/360/EEB 2 straipsnio 1 dalį tapatybę patvirtinantį dokumentą arba pasą. Šeimos nariai gali naudotis ta pačia teise kaip ir pilietis, kurio išlaikytiniais jie yra.

- galiojančio asmens dokumento turėjimas. Jei anksčiau vykstantis asmuo privalėjo turėti galiojantį asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, tai 2004/38/EEB Direktyva galiojančio tapatybės dokumento sąvoka yra išplečiama ir reikalaujama, kad ES piliečiai ir piliečiai jų šeimos nariai kirsdami ES valstybės narės sieną, turėtų arba galiojančią tapatybės kortelę arba pasą. Tuo tarpu, ES piliečio šeimos nariai, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, pasienio pareigūnams privalo pateikti galiojantį pasą ir įvažiavimo vizą. Jei vizos trečiosios šalies pilietis neturi, priimančioji valstybė tokio šeimos nario atžvilgiu privalo imtis pačių skubiausių priemonių jai išduoti. Tokia nuostata patvirtinta ir 2003 m. kovo 7 d. ETT, kur Komisija Teisingumo Teisme pareiškė ieškinį Ispanijai (*Byla C-157/03*) Teisingumo Teismas pakartojo, kad reikiamos leidimo gyventi išdavimo sąlygos yra nustatytos atitinkamose direktyvose ir yra išsamios. “Valstybės narės šeimos nariams, turintiems tam tikrų trečiųjų šalių pilietybę, įvažiavimo vizą turi išduoti kuo greičiau ir, jeigu įmanoma, įvažiavimo vietose. Teisingumo Teismas laikėsi nuomonės, kad Ispanijos teisės normos, reikalaujančios, kad šie piliečiai, norėdami gauti leidimą gyventi, turi prašyti leidimo gyventi šeimos susijungimo pagrindu, liudija apie netinkamą Direktyvos 90/365 perkėlimą į nacionalinę teisę ir *inter alia* jai prieštarauja.”¹⁹

ES piliečio ir jo šeimos narių teisė išvykti iš valstybės narės teritorijos yra neatsiejama nuo įvažiavimo teisės į kitos valstybės narės teritoriją. Pabrėžtina, kad ES piliečiui ir piliečiams jo šeimos nariams įvažiavimo į kitos valstybės narės teritoriją garantuoja galiojanti tapatybės kortelė arba pasas. Tačiau, jei ES piliečio šeimos narys yra asmuo, turintis trečiosios šalies pilietybę, jis teisę įvažiuoti į priimančią valstybę narę gali realizuoti tik turėdamas tos valstybės narės vizą. Ši sąlyga nėra absoliuti, nes jei toks trečiosios šalies pilietis turi leidimo gyventi šalyje kortelę, pakeitusią leidimą apsigyventi, į valstybės narės teritoriją gali įvažiuoti nekliudomai.

ES erdvėje tarp valstybių narių taikomas bevizis režimas. Taigi pasienio pareigūnai neturi teisės:

- Į tapatybės dokumentą atvykimo metu įdėti spaudą, leidžiantį įvažiuoti į šalies teritoriją;
- prašyti pateikti įrodymų apie pragyvenimui reikalingas lėšas;
- klausti, kiek asmuo turi pinigų, kuriuos gali išleisti;
- užduoti klausimus apie kelionės tikslą ir trukmę.

---

¹⁹ Byla 157/03.

Pasienio pareigūnai turi teisę patikrinti tapatybės dokumento galiojimą, kertant sieną. Atkreiptinas dėmesys, kad „Šengeno erdvės“ pasienio patikros daugiau nebeatliekamos kiekviename sienos kirtimo punkte. Vienintelės šiuo metu atliekamos patikros yra taškinės patikros, tačiau jos gali būti atliekamos bet kurioje šalies teritorijos vietoje. Patikros metu tikrinama, ar asmuo, kuriam buvo išduota tapatybės kortelė ar pasas, yra tas pats asmuo, kuris šiuos dokumentus pateikė kirsdamas sieną. Šios patikros metu, be abejo, privaloma gerbti tikrinamo asmens žmogaus teises ir žmogaus orumą.

Valstybės narės užtikrina laisvo asmenų judėjimo procesą ir pagal Direktyvos 2004/38/EEB nuostatas asmenims – tiek ES piliečiams, tiek piliečiams ir trečiųjų šalių pilietybę turintiems jų šeimos nariams – neturintiems reikiamų kelionės dokumentų, „suteikia tokiems asmenims visas pagrįstas galimybes gauti būtinus dokumentus ar pristatyti juos jiems per pagrįstą laikotarpį, patvirtinti ar kitomis priemonėmis įrodyti, kad jie turi laisvo judėjimo ir gyvenimo šalyje teisę“²⁰. ETT byloje *C-459/99* konstatavo, kad valstybė narė, neturi teisės išsiųsti iš šalies trečiosios šalies piliečio, kuris gali įrodyti savo santuokinius ryšius su šalyje gyvenančiu ES piliečiu ir yra jį lydintis arba ES piliečio išlaikomas.²¹

Kiekviena valstybė narė stebėdama asmenų judėjimą valstybėje narėje ir sekdamą migracijos srautus savo šalyje, pasilieka sau teisę reikalauti iš atvykusio asmens registruotis apie įvažiavimą šalį per pagrįstą laikotarpį. ETT byloje *C-118/75 Watson*, patvirtino, kad toks priimančios valstybės narės reikalavimas nediskriminuoja atvykstančių asmenų.²²

---

²⁰ Direktyva 2004/38/EEB, 5 str. 4 d.

²¹ Byla C-459/99.

²² Byla C-118/75.

3.2. Teisė gyventi šalyje

Priėmus Direktyvą 2004/38/EB²³ administracinės procedūros supaprastintos, o laisvo judėjimo teise lengviau naudotis, nes sumažinami su jos įgyvendinimu susiję formalumai.

Teisė gyventi priimančioje valstybėje narėje iki trijų mėnesių.

Sąjungos piliečiai ir piliečiai jų šeimos nariai gali gyventi valstybėje narėje iki trijų mėnesių be papildomų sąlygų ar formalumų, išskyrus tai, kad jie turi turėti galiojančią tapatybės kortelę arba pasą, o trečiųjų šalių piliečiai įvažiavimo vizą arba so gyventi šalyje kortelę. Jei asmuo tinkamai įvykdė išvažiavimo iš kilmės valstybės ir įvažiavimo į priimančią valstybę narę sąlygas, darytina išvada, kad, jei jo atžvilgiu nebus taikomi laisvo asmenų judėjimo apribojimai, jis gali pasilikti iki trijų mėnesių valstybėje narėje. Jei pagal anksčiau galiojusius ES teisės aktus laisvo asmenų judėjimas buvo siejamas su ekonomine veikla, tai pagal naująjį reglamentavimą, ES piliečiui ir jo šeimos nariams, nepriklausomai nuo jų pilietybės, yra suteikta neribota teisė bet kurioje ES valstybėje narėje apsigyventi iki trijų mėnesių. Anksčiau šis laikotarpis buvo siejamas su darbo trukme. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek pagal anksčiau galiojusią, tiek pagal galiojančią direktyvą gyvenant valstybėje narėje iki trijų mėnesių, nereikėjo kreiptis dėl leidimo gyventi. Tačiau pirmuoju atveju, minėtą laikotarpį valstybėje narėje jis galėjo gyventi, jei buvo ekonomiškai pajėgus ir nebūtų tapęs našta priimančios valstybės narės socialinei sistemai, ko dabar nereikalauja. Antruoju, vienintelė ES piliečio ir jo šeimos narių gyvenimo sąlyga – galiojantis asmens dokumentas.

ETT sujungtose bylose *C-292/86 ir C-138/02* konstatavo, kad EB 12 straipsnio pirmoji pastraipa²⁴ turi būti aiškinama taip, kad ji draudžia nacionalinius teisės aktus, kurie numato, jog studentai gali gauti pagalbą išlaidoms išlaidoms padengti, tik jei jie nuolatos gyvena priimančiojoje valstybėje narėje, ir nenumato jokios galimybės studentui, kuris yra kitos valstybės narės pilietis, gauti nuolat gyvenančio asmens statusą, net jei jis teisėtai gyvena priimančiojoje valstybėje

---

²³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (Tekstas svarbus EEE) // Official Journal L 158 , 30/04/2004 P. 0077 – 0123.

²⁴ „Šios Sutarties taikymo srityje, nepažeidžiant joje esančių specialių nuostatų, draudžiama bet kokia diskriminacija dėl pilietybės”.

narėje ir joje pabaigė didelę dalį vidurinio mokslo bei dėl to turi realų ryšį su šios valstybės visuomene. Žinoma, kad valstybė narė teisėtai gali šią pagalbą teikti tik tiems studentams, kurie įrodė tam tikrą integracijos į šios valstybės visuomenę lygį. „Bet ji negali reikalauti iš atitinkamų studentų įrodyti jų ryšio su šios valstybės darbo rinka. Tačiau tam tikros integracijos reikalavimas gali būti laikomas patenkintu, jei nustatoma, kad tas studentas tam tikrą laiką gyveno priimančiojoje valstybėje narėje.“²⁵

Vis dėlto dėl šių teisės aktų, nenumatančių jokios galimybės studentui, kuris yra kitos valstybės narės pilietis, gauti nuolat gyvenančio asmens statusą, toks pilietis, kad ir koks būtų jo realios integracijos lygis, atsiduria padėtyje, kurioje jis neturi jokių galimybių gauti pagalbą, ir todėl jie sudaro kliūtį toliau mokytis tokiomis pačiomis sąlygomis, kokiomis tai gali daryti tokioje pačioje situacijoje esantis šios valstybės pilietis.

Teismas konstatavo, kad valstybės narės pilietis, šiuo atveju ieškovas pagrindinėje byloje, gyvenantis kitoje valstybėje narėje, kur jis tęsia ir pabaigia vidurinį mokslą ir kurioje jam nekeliama pretenzijų dėl to, kad jis neturi pakankamai lėšų ar sveikatos draudimo, naudojasi EB 18 straipsniu.²⁶

Teisė gyventi šalyje virš metų.

Pasilikdami ilgesniam nei trijų mėnesių laikotarpiui Sąjungos piliečiai nebeturi prašyti leidimo gyventi valstybėje narėje, kurioje jie gyvena: užtenka užsiregistruoti kompetentingose institucijose ir tik tuomet, jei to reikalauja priimančioji valstybė narė. Šios biurokratizmo mažinimo priemonės atitinka veiksmus, kurių kai kurios valstybės narės ėmėsi, siekdamos nebetaikyti reikalavimo turėti leidimą gyventi.

Visi Sąjungos piliečiai turi teisę gyventi bet kurioje ES valstybėje narėje ir šiuos asmenis galima suskirstyti į keturias kategorijas:

1. vykdančios ekonominę veiklą – „darbuotojai ar savarankiškai dirbantieji priimančiojoje valstybėje narėje“²⁷;
2. nevykdančios ekonominės veiklos, bet yra ekonomiškai nepriklausomi – „turi pakankamai išteklių sau ir savo šeimos nariams, kad per savo gyvenimo šalyje laikotarpį netaptų našta priimančiosios valstybės narės

²⁵ Bylos C-292/86 ir C-138/02.

²⁶ Europos bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija) // Official Journal C 325.

²⁷ Direktyva 2004/38/EEB, 7 str. 1(a) d.

socialinės paramos sistemai ir turi visavertį sveikatos draudimą priimančiojoje valstybėje narėje”²⁸;

3. studentai, kurių statusas buvo reglamentuotas Direktyva 93/96 – “yra priimti į privačią arba valstybinę instituciją, akredituotą ar finansuojamą priimančiosios valstybės narės pagal savo įstatymų ar kitų teisės aktų praktiką, turėdami pagrindinį studijų kurso baigimo tikslą, įskaitant profesinį rengimą”²⁹;
4. yra Sąjungos pilietį lydintys ar kartu vykstantys šeimos nariai – ES piliečiai. Jei toks Sąjungos piliečio šeimos narys atitinka nors vienos aukščiau iš trijų paminėtų asmenų kategorijos požymius, jis įgyja savarankišką teisę pasilikti priimančiojoje valstybėje narėje, nepriklausomai nuo lydimojo asmens.

Sąjungos piliečiai ir piliečiai jo šeimos nariai ES suteiktomis teisėmis apsigyventi ES valstybėse narėse gali naudotis asmeniškai, jei tik atitinka Direktyvos 2004/38/EEB 7 str. 1 d. kriterijus. ES piliečių ir piliečių jų šeimos narių teisę gyventi priimančiojoje valstybėje narėje patvirtina registracijos sertifikatas, kuris išduodamas asmeniui, per tris mėnesius nuo atvykimo dienos atvykusiam į atitinkamą valstybės narės instituciją užsiregistruoti. Registracijos sertifikato kilmė siejama su *Byla C-48/75 Roye*, kurioje konstatuota, “kad teise apsigyventi priimančiojoje valstybėje narėje asmuo naudojasi EB sutarties 48, 52 ir 59 str.”³⁰. Registracijos pažymėjimas patvirtina asmeniui suteiktiną teisę. Taigi pagal 2004/38 direktyvą, jei šalyje yra taikoma registravimo sistema, asmens teisę gyventi šalyje virš metų, kol jam bus išduota leidimo gyventi šalyje kortelė, patvirtina registracijos pažymėjimas. Tuo tarpu, ES piliečio šeimos narių- trečiųjų šalių piliečių teisę gyventi priimančiojoje valstybėje narėje suponuoja ES piliečio teisės. Šių asmenų teisę gyventi valstybėje narėje patvirtina naujas dokumentas – leidimo gyventi šalyje kortelė, kuri kaip registracijos sertifikatas išduodamas tada, kai toks šeimos narys pageidauja priimančiojoje valstybėje narėje apsigyventi ilgiau kaip tris mėnesius ir kuris pateikia Direktyvos 2004/38/EEB, 10 str. 2 d.³¹ išvardintus dokumentus. Leidimo gyventi šalyje kortelės galiojimas

---

²⁸ Direktyva 2004/38/EEB, 7 str. 1(b) d.

²⁹ Direktyva 2004/38/EEB, 7 str. 1(c) d.

³⁰ *Byla C-48/75*.

³¹ Leidimo gyventi šalyje kortelei išduoti valstybės narės reikalauja pateikti tokius dokumentus:

a) galiojantį pasą;

b) dokumentą, patvirtinantį šeimyninius santykius ar registruotą partnerystę;

trečiųjų šalių piliečių šeimos nariams yra penkeri metai arba šis terminas siejamas ES piliečio, kurio šeimos nariai asmenys yra, gyvenimo trukme priimančioje valstybėje narėje. Direktyva 68/360 leidimo apsigyventi galiojimas neišnykdavo, jei asmuo išvykdavo atlikti karo prievolės arba jei „Buvimo gyvenamojoje vietoje pertraukos, nevirsijančios šešių mėnesių iš eilės“³². Direktyva 2004/38/EEB buvo išplėstas ir detalizuotas laikinų išvykų priežasčių sąrašas, o terminas nepanaikinantis kortelės galiojimo, pratęstas iki 12 mėnesių. Tokios gyvenimo šalyje teisės išsaugojimo sąlygos, užtikrina trečiųjų šalių piliečių ryšių palaikymą su kilmės šalimi ir minimuoja skirtumus tarp ES piliečių, šeimos narių, kaip ES piliečių ir šeimos narių, kaip trečiųjų šalių piliečių. Nors palaipsniui siekiama eliminuoti skirtumus tarp šeimos narių, turinčių ir neturinčių ES pilietybę, tačiau šeimos nariai, kaip trečiųjų šalių piliečiai, negali savarankiškai naudotis ES piliečiams suteikiamomis teisėmis, išskyrus tam tikras išimtis, kurios analizuojamos “Gyvenimo šalyje teisės išsaugojimas“ skyriuje.

Gyvenimo šalyje teisės išsaugojimas.

Direktyva 68/360/EEB siekiama palengvinti šeimos narių judėjimą. Pavyzdžiui, šeimos nariams, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, suteiktos palankesnės teisės juos išlaikiusio Sąjungos piliečio mirties arba šeimos skyrybų atveju. Kartu su ES piliečiu gyvenę trečiųjų šalių piliečiai-šeimos nariai, Sąjungos piliečio mirties, santuokos ar registruotos partnerystės nutraukimo atveju, išsaugo asmeninę teisę gyventi šalyje. Teisė gyventi šalyje nėra absoliuti ir siekiant įgyti nuolatinio gyvenimo ES tokie asmenys turi atitikti tam tikras sąlygas, kurios nagrinėjamos “Nuolatinio gyvenimo šalyje teisė” skyriuje. Jei trečiųjų šalių piliečiai-ES piliečio šeimos nario, gyvenimo priimančioje valstybėje teisės įgijimo pagrindinė sąlyga yra jo ryšiai su ES piliečiu, tai mirtis ar skyrybos šios teisės nepanaikina. Tokia nuostata yra logiška, nes teisės įgijimo momentu šeimos narys atitiko ES teisės keliamus reikalavimus. Taip pat tokiomis priemonėmis siekiama apsaugoti šeimos narių, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, teises ir teisėtus lūkesčius nuo galimo ES piliečio naudojimosi dominuojančia padėtimi, manipuliavimo, diskriminacijos pilietybės atžvilgius bei pasekmių, atsiradusių nevalingai.

---

³² Direktyva 68/360/EEB.

3.3. Nuolatinio gyvenimo šalyje teisė

Esminė 2004/38 direktyvos naujovė, ypač ekonomiškai neaktyvių asmenų atžvilgiu, yra tai, kad teisėtai ir be pertraukų penkerius metus priimančiojoje valstybėje narėje išgyvenę Sąjungos piliečiai ir jų šeimos nariai įgyja besąlyginę teisę nuolat joje gyventi. “Sąjungos piliečiai, kurie priimančiojoje valstybėje narėje legaliai gyveno ištisinį penkerių metų laikotarpį, turi nuolatinio gyvenimo joje teisę”³³. Ši teisė yra aiški Europos pilietybės išraiška. Direktyva aiškiai patvirtina priimančiojoje valstybėje narėje gyvenančių Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisę pagal direktyvą turėti tokias pačias sąlygas kaip šios valstybės narės piliečiai. Nors direktyvos nuostatomis minimizuojamas skirtumas tarp priimančios valstybės narės piliečių ir atvykusiųjų, tačiau nuolatinio gyvenimo teisė nėra visiškai besąlyginė. Numatytos dvi šios teisės išimtys:

1. priimančioji valstybė narė neprivalo studentams ir kitiems ekonomiškai neaktyviems asmenims suteikti teisės į socialinę paramą per pirmuosius tris gyvenimo valstybėje mėnesius
2. ar teikti šiems asmenims paramą išlaikymo išlaidoms studijų metu padengti (stipendijas, paskolas).

Šiomis išimtinėmis nuostatomis siekiama išvengti piktnaudžiavimo ES piliečio teisėmis ir apsaugoti priimančios valstybės narės socialinės apsaugos sistemą nuo manipuliavimo pilietybės teikiamomis privilegijomis. Tokia direktyvos nuostata atvykusieji ES piliečiai nediskriminuojami.

Priešingai nei prieš tai galioję teisės aktai, direktyva suteikia daugiau procesinių garantijų nuo išsiuntimo iš šalies ir numato jas taip pat išsiuntimo iš šalies dėl apsigyvenimo sąlygų nevykdymo atvejais. “Įgyta nuolatinio gyvenimo šalyje teisė gali būti prarasta tik išvykus iš priimančiosios valstybės narės ilgesniam kaip dveji metai iš eilės laikotarpiui.”³⁴

Siekiant užtikrinti, kad Sąjungos piliečiai būtų tinkamai informuoti apie savo teises, Direktyvoje nustatyta, kad valstybės narės turi informuoti piliečius apie teises, kylančias iš šio teisės akto, pavyzdžiui, rengdamos informacines kampanijas. Siekdama to paties tikslo, Komisija savo interneto svetainėje paskelbė atitinkamų teisės aktų sąrašą, į kurį įtrauktas dabartinio *acquis* palyginimas su direktyva. Be to,

³³ Direktyva 2004/38, 16 str. 1 d.

³⁴ Direktyva 2004/38, 16 str. 4 d.

norėdama kontroliuoti, kaip valstybės narės direktyvą perkelia į nacionalinę teisę, ir padėti joms atlikti šią užduotį Komisija 2005 m. birželio mėn. ir 2006 m. sausio mėn. surengė du posėdžius su valstybių narių ekspertais.

3.4. Teisės įvažiuoti ir gyventi šalyje apribojimai

Laisvas asmenų judėjimas nėra ir negali būti traktuojamas kaip visiškai laisvas ir neribojamas procesas. 2004/38 direktyva, panaikinusi direktyvos 64/221/EEB dėl užsienio subjektų judėjimo ir gyvenamosios vietos specialiųjų priemonių, pateisinamų viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ar jos sveikatos sumetimais, derinimo, įtvirtino išimtis, kada migrantas darbuotojas negali pasinaudoti laisvo asmenų judėjimo teise bei teise įsiliesti į priimančios valstybės narės vidaus rinką. Apribojimo sąlygos iš esmės nepasikeitė, tačiau tų sąlygų taikymas ES piliečių atžvilgiu yra apribotas. „Direktyva riboja valstybių narių, ketinančių panaikinti Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisę apsigyventi jose dėl prižasčių, susijusių su viešąja tvarka, viešuoju saugumu bei visuomenės sveikata, ir dėl apsigyvenimo sąlygų nevykdymo, veikimo laisvę.“³⁵ Direktyvoje aiškiai nustatyta, kad išsiuntimas iš šalies neturi tapti savaimine Sąjungos piliečių ar jų šeimos narių naudojimosi socialinės paramos sistema priimančiojoje valstybėje narėje pasekme.

Apribojimai laisvam asmenų judėjimui pateisinami, tik konkretaus individo asmeniniu elgesiu. Faktas, jog asmuo buvo prieš tai teistas baudžiamąja tvarka, automatiškai netaps pagrindu taikyti asmeniui judėjimo laisvės apribojimą. Jeigu pasas arba asmens tapatybės kortelė nebegalioja, tokiam asmeniui neturėtų būti uždrausta atvykti į teritoriją. Be to, valstybės narės negali išleisti jokių teisės aktų, kuriuose asmenų judėjimo laisvė būtų labiau ribojama negu šioje 2004/38 Direktyvoje.

Atkreiptinas dėmesys, jog jeigu asmuo yra tam tikroje būsenoje ar susirgo tam tikra liga praėjus trim mėnesiams po atvykimo, tai nebus pateisinama priežastimi atsisakant asmeniui atnaujinti leidimą apsigyventi toje šalyje ar norint jį išsiųsti. „Ligos, pasireiškiančios praėjus trijų mėnesių laikotarpiui po atvykimo, nesudaro pagrindo išsiųsti iš šalies teritorijos.“³⁶ Taigi, jei asmuo išgyvena 3 mėnesius toje šalyje, jo išsiųsti iš šalies grindžiant visuomenės sveikatos išlyga nebegalima.

Sąvokos „viešoji tvarka“ ir „visuomenės saugumas“ yra ypatingai susijusios ir sunkiai aiškinamos atskirai. Nei anksčiau galiojusi direktyva 64/221/EEB, nei

³⁵ Europos Bendrijų Komisijos Trečioji ataskaita Tarybai ir Parlamentui apie Direktyvų 93/96, 90/364 ir 90/365 dėl Sąjungos studentų, ekonomiškai neaktyvių piliečių ir pensininkų teisės apsigyventi taikymą. SEK(2006) 424.

³⁶ Direktyva 2004/38, 29 str. 2 d.

teisminė praktika nepadėjo aiškiau suprasti, ką ši sąvoka reiškia, todėl direktyvoje 2004/38 jos apjungtos, įteisinant apribojimą dėl “valstybinės politikos”. Viena pagrindinių priežasčių yra ta, kad praktiniais sumetimais ir tikslais visuomenės saugumas yra sujungtas su viešosios tvarkos sąvoka. Kita priežastis yra ta, kad vidaus teisinės sistemos ne visada aiškiai išskiria šias dvi sąvokas. Akivaizdu tai, kad apribojimai dėl visuomenės saugumo gali būti taikomi tiems asmenims, kurių elgesys kelia realų pavojų.

Van Duyn byloje (byla 41/74) teigiama, jog, viešosios tvarkos sąvoka turi būti aiškinama siaurai, todėl jos taikymo srities nėra viena valstybė narė negali nustatyti vienašališkai, nekontroliuojant Bendrijos institucijoms. Tačiau konkrečios aplinkybės, pateisinančios viešosios tvarkos sąvokos vartojimą, įvairiose valstybėse įvairiais laikotarpiais gali būti skirtingos, todėl reikia neperžengiant Sutarties nustatytų ribų suteikti kompetetingoms nacionalinėms institucijoms tam tikrą veikimo laisvę.³⁷ EB Sutarties 3 straipsnio 1 dalis nustato, kad priemonės, kurių imamasi viešosios tvarkos (ir visuomenės saugumo) sumetimais, turi būti priimtos atsižvelgiant į suinteresuoto individo asmeninį elgesį. Ta patvirtina ir ETT praktika. *Bonsignore* byloje³⁸ tirtas atvejis kai italas, dirbęs Vokietijoje, valydamas ginklą, kuriam neturėjo leidimo, mirtinai sužalojo savo brolių. Dėl to, kad šis italas buvo nuteistas dėl neatsargaus gyvybės atėmimo, nors bausmė jam ir nebuvo paskirta. Vokietijos savivaldybė jam įteikė įsakymą išsiųsti iš šalies. Tokiu įsakymu Vokietijos valdžia norėjo deportuoti poną *Bonsignore*’ą, siekdama, kad tokie atsitikimai daugiau nepasikartotų. Pastarasis apskundė Vokietijos valdžios įsakymą ir jo byla į pateko į Europos Teisingumo Teisme. Europos Teisingumo Teismas nusprendė, jog įsakymas dėl deportacijos gali būti priimtas tik konkrečiam asmeniui pažeidus viešąją tvarką ir visuomenės saugumą. Be to, teismo nuomone, deportacija jokių būdu negali būti įspėjimas kitiems, toje šalyje gyvenantiems užsieniečiams. Direktyva 2004/38/EB įtvirtina ir priemonių proporcingumo principą (priemonės naudojamos tiek, kiek tai liečia paties asmens elgesį). Pavyzdžiui, buvę asmens nusikaltimai negali būti pagrindu jį išsiųsti iš šalies.

2006 m. birželio 30 d., kai 2004/38 direktyva buvo perkelta į nacionalinės teisės sistemą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Administracinė byla Nr. A⁵ – 1056/2006) viešame teismo posėdyje išnagrinėjo Migracijos departamento prie

---

³⁷ Byla 41/74.

³⁸ Byla 67/74

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos apeliacinį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2005 m. gruodžio 19 d. sprendimo administracinėje byloje pagal Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos prašymą dėl J. B. išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos į Rusijos Federaciją ir pagal pareiškėjo J. B. skundą atsakovui Migracijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos dėl sprendimo panaikinimo. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Migracijos departamentas) 2004 m. birželio 30 d. prašymu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas priimti sprendimą išsiųsti Rusijos Federacijos pilietį J. B. iš Lietuvos Respublikos į Rusijos Federaciją, „kadangi vadovaujantis teisės aktais³⁹ ir Valstybės saugumo departamento informacija apie J. B. veiksmus, keliančius grėsmę Lietuvos Respublikos saugumui: jis rengė planus, kuriais buvo (ir yra) siekiama destabilizuoti Lietuvos Respublikos politinę padėtį, daryti įtaką politiniams procesams Lietuvoje; mainais už finansinę paramą, suteiktą per Prezidento rinkimų kampaniją, reikalavo išrinktojo Prezidento R. Pakso vykdyti įsipareigojimus J. B., tam tikslui naudodamas šantažą bei grąsinius perduoti priešiškomis tarnyboms Prezidentą kompromituojančią informaciją; rengė ir įgyvendino Prezidento patarėjos D. Kutraitės kompromitavimo bei jos įtakos Prezidentui eliminavimo planus. Migracijos departamento teigimu, nurodyti J. B. veiksmai kelia grėsmę Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio I dalies 2 skyriaus 1 skirsnyje įtvirtintam nacionalinio saugumo objektui – konstitucinei santvarkai.“⁴⁰ Teismas, atsižvelgęs į Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamą praktiką akcentavo, kad ribojant žmogaus teises ir laisves, būtina laikytis proporcingumo principo. Teismas, įvertinęs pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumą akivaizdžios būtinybės kriterijais, padarė išvadą, kad šiuo atveju ribojimo priemonės nėra proporcingos J. B. veiksams, jo padarytam nusikaltimui ir siekiamam tikslui.

Apeliantas – Migracijos departamentas pažymi, kad užsieniečių apsigyvenimo Lietuvoje santykių teisiniam kvalifikavimui svarbūs ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje suformuluoti teisės į privatų ir šeimos gyvenimą apsaugos

---

³⁹ Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlio I dalies 2 skyriaus 1 skirsniu, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnio 2 dalimi, Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencijos 9 straipsnio 4 dalimi, įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 26 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 35 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 55 straipsnio 2 dalimi, 126 straipsnio 1 dalies 3 punktu ir 127 straipsnio 4 dalimi.

⁴⁰ Administracinė byla Nr. A⁵ – 1056/2006

principai, pagal kuriuos pripažįstama daug valstybės teisių renkantis apsaugos priemonės tais atvejais, kai valstybėje gyvenantis užsienietis padaro nusikaltimą, tačiau, jas taikant, būtina atsižvelgti į užsieniečio ryšius su šalimi, kurioje jis siekia apsigyventi, ryšius su užsieniečio kilmės šalimi, su sunkumais, kuriuos rizikuoja patirti užsieniečio šeimos nariai jo kilmės šalyje, ar tokios priemonės yra proporcingos siekiamiems tikslams (Europos Žmogaus Teisių Teismas Boultif byla prieš Šveicariją; El Boujaidi byla prieš Prancūziją). Todėl, apelianto manymu, įstatymų nustatytais pagrindais galima riboti asmens teisę į šeiminių gyvenimą. Apeliantas pažymi, kad J. B. sieja glaudūs ryšiai su jo kilmės šalimi – Rusijos Federacija, šiuo metu jis Lietuvoje būna retai, Lietuvoje įkurta bendrovė „Avia Baltika“ užima tik labai nedidelę J. B. verslo dalį, Rusijos Federacijoje, Sankt Peterburge, esančios jo sraigtasparnių remonto įmonės „Spark“ veikla sudaro 95 procentus viso verslo, anksčiau šis santykis buvo lygus. Apelianto teigimu, tai, kad J. B. ir jo tėvai ilgą laiką (nuo 1991 metų) gyvena Lietuvos Respublikoje, nėra pagrindas jam leisti pasilikti gyventi Lietuvoje (pvz., El Boujaidi byla prieš Prancūziją). Migracijos departamento turimais duomenimis, J. B. žmonos I. B. tautybė – rusė, todėl J. B. kartu su šeima neturėtų kilti sunkumų, jei jie pageidautų persikelti gyventi į Rusijos Federaciją. Apeliantas, atsižvelgdamas į tai, kad J. B. veiksmai kelia grėsmę nacionalinio saugumo objektui – konstitucinei santvarkai, kad jis realiai gali apsigyventi Rusijos Federacijoje ir kad jis šiuo metu daugiau yra susijęs su Rusijos Federacija, nei su Lietuvos Respublika, daro išvadą, jog J. B. keliamos grėsmės pašalinimas nesuteikiant jos sukėlėjui teisės gyventi Lietuvos Respublikoje yra svaresnis veiksnys, negu Lietuvoje susiklostę J. B. šeiminiai, socialiniai ir ekonominiai ryšiai.

„Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija palieka teisę valstybėms įstatymų nustatytais pagrindais riboti asmens teisę į šeiminių gyvenimą, tačiau nacionalinių įstatymų nustatyti pagrindai negali nukonkuruoti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamų asmens teisių į šeimos gyvenimą. Pareiškėjo atstovo teigimu, apelianto samprotavimai dėl J. B. ryšių su Rusijos Federacija, dėl bendrovės „Avia Baltika“ užimamos verslo dalies gretinant su bendrove „Spark“ neleistini, nes minėtų bendrovių ūkinė-komercinė veikla nekeltų grėsmės Lietuvos konstitucinei santvarkai ir todėl negali nei sąlygoti, nei daryti įtaką sprendimui išsiųsti J. B. iš Lietuvos. Pareiškėjo atstovas pažymi, kad J. B. nuolatine

gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, Vilniaus mieste, čia nuolat gyvena ir jo šeima.“⁴¹

Vertindamas J. B. keliamą grėsmę Lietuvos valstybės saugumui ir viešajai tvarkai, pirmosios instancijos teismas pagrindiniu kriterijumi pripažino tai, kad nusikaltimas, už kurį nuteistas pareiškėjas, nėra priskiriamas prie nusikaltimų Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai, bei yra nesunkus. Taigi pagrindiniu kriterijumi, lemiančiu pareiškėjo pavojingumą visuomenei. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus konstatuotina, kad pirmosios instancijos teismas, vertindamas J. B. galimai keliamą grėsmę Lietuvos valstybės saugumui, neteisingai aiškino ir taikė materialinės teisės normas, teikdamas per didelę reikšmę nusikaltimo, už kurį nuteistas J. B., pobūdžiui ir tinkamai neįvertindamas, ar skundžiamame atsakovo sprendime nurodyti J. B. veiksmai sudaro pakankamą pagrindą teigti, kad J. B. buvimas Lietuvos Respublikos teritorijoje kelia grėsmę valstybės saugumui.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pažymima, kad Konvencija negarantuoja užsieniečio teisės atvykti į šalį ir joje apsigyventi, tačiau atkreipiamas dėmesys į tai, kad užsieniečio išsiuntimas iš šalies, kurioje gyvena jo šeimos nariai, gali reikšti teisės į šeimos gyvenimo gerbimą, garantuojamos Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies, pažeidimą. Valstybės Konvencijos dalyvės turi teisę išsiųsti užsienio piliečius iš šalies, jei tai reikalinga viešosios tvarkos užtikrinimui, tačiau tokie sprendimai, jei jie gali apriboti Konvencijos 8 straipsnio 1 dalies garantuojamas teises, turi būti būtini demokratinėje visuomenėje ir proporcingi siekiamam teisėtam tikslui (Mehemi prieš Prancūziją⁴²). Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje Boultif prieš Šveicariją⁴³ yra suformulavęs kriterijus, kurių turi būti laikomasi sprendžiant, ar taikoma priemonė yra proporcinga siekiamam tikslui, tuo atveju, kai išsiunčiant užsieniečių iš šalies gali kilti sunkumų sutuoktiniams ir jų vaikams gyventi kartu. Teismas nurodė, kad tokiu atveju turi būti atsižvelgiama į asmens, kurį norima išsiųsti iš šalies, padaryto pažeidimo pobūdį ir sunkumą, asmens buvimo valstybėje, iš kurios jį siekiama išsiųsti, trukmę, laikotarpį, praėjusį nuo teisės pažeidimo, ir asmens elgesį šiuo laikotarpiu, suinteresuotų asmenų tautybę, asmens šeimyninę situaciją, konkrečiai, santuokos trukmę ir kitus svarbius kriterijus, liudijančius, ar sutuoktiniai

---

⁴¹ Administracinė byla Nr. A⁵ – 1056/2006

⁴² Byla 85/96.

⁴³ Byla 122/96.

gyvena tikrą šeimyninį gyvenimą, taip pat ar sutuoktiniai turi vaikų ir, jei taip – į vaikų amžių. Taip pat turi būti atsižvelgiama į sunkumų, su kuriais asmens, kurį siekiama išsiųsti iš šalies, sutuoktinis galėtų susidurti norėdamas kartu su išsiunčiamuoju asmeniu apsigyventi jo kilmės šalyje. Šioje byloje taip pat pažymėta, kad vien tas faktas, jog išsiunčiamąjį asmenį sutuoktinis gali patirti sunkumų norėdamas kartu su išsiunčiamuoju asmeniu apsigyventi jo kilmės šalyje savaime nepašalina išsiuntimo galimybes. Vertindamas asmens buvimo valstybėje, iš kurios jį siekiama išsiųsti, trukmę, Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat atsižvelgia į asmens, kurį siekiama išsiųsti, ryšius su jo kilmės šalimi ir jo požiūrį į ryšį su valstybe, kurioje jis gyvena, pavyzdžiui, siekį įgyti šios valstybės pilietybę (Boujaidi prieš Prancūziją)⁴⁴.

Teismas konstatavo, kad tik tinkamai nustačius, ar pareiškėjo veiksmai kelia grėsmę Lietuvos valstybės saugumui, ir tinkamai įvertinus visus išvardytus J. B. teisės į šeimos gyvenimo gerbimą ribojimo teisėtumo kriterijus, galima būtų daryti išvadą, ar J. B. išsiuntimas iš Lietuvos Respublikos yra būtina ir proporcinga priemonė, nepažeidžianti tarptautinių teisės aktų reikalavimų. Todėl pirmosios instancijos teismo sprendimas, priimtas neatsižvelgiant į reikšmingas bylai aplinkybes ir jų neįvertinus, negali būti pripažintas teisėtu ir pagrįstu ir grąžinamas iš naujo nagrinėti pirmos instancijos teismui.⁴⁵

Apribojimai dėl valstybės tarnybos.

Pirmą kartą su EB sutarties 39 str. 4 dalies⁴⁶ aiškinimu ETT susidūrė 1974 m. *Sotgiu*⁴⁷ byloje. Šioje byloje Teismas nepateikė valstybės tarnybos sąvokos, tačiau nustatė kelis esminius principus taikomus aiškinant minimą normą, kuriais rėmėsi ir vėlesnėse bylose.

---

⁴⁴ Byla 123/96.

⁴⁵ Administracinė byla Nr. A⁵ – 1056/2006.

⁴⁶ 1. Bendrijoje užtikrinama darbuotojų judėjimo laisvė.

2. Tokia judėjimo laisvė reiškia, kad įdarbinimo, darbo užmokesčio ir kitų darbo ir užimtumo sąlygų atžvilgiu panaikinama bet kokia valstybių narių darbuotojų diskriminacija dėl pilietybės.

3. Ji suteikia teisę, galimą riboti tik viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ir visuomenės sveikatos sumetimais:

a) priimti faktiškai pateiktus pasiūlymus įsidarbinti;

b) šiuo tikslu laisvai judėti valstybių narių teritorijoje;

c) apsigyventi bet kurioje valstybėje narėje siekiant dirbti pagal tos valstybės piliečių įsidarbinimą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus;

d) laikantis Komisijos įgyvendinimo reglamentuose nustatytų sąlygų, pasilikti gyventi valstybės narės teritorijoje pasibaigus darbo jėgoje laikui.

4. Šio straipsnio nuostatos netaikomos darbui valstybės tarnyboje.

⁴⁷ Byla Nr. 152/73, *Sotgiu*, SLG. 1974, 153.

Visų pirma Teismas pažymėjo, kad valstybės tarnybos sampratos, EB sutarties 39 str. 4 dalies prasme, aiškinimas yra Bendrijos, o ne nacionalinė valstybių narių kompetencija.

Antra, Teismas pažymėjo, kad EB sutarties 39 str. 4 d. turi būti suprantama kuo siauriau, o tai suponuoja funkcinį valstybės tarnybos išimties aiškinimo metodą. Tai reiškia, kad tik atitinkamas darbas valstybės tarnyboje gali būti rezervuotas vietos valstybės piliečiams, todėl kiekvienu atveju svarbu nustatyti kokias funkcijas konkretus asmuo atlieka. *Sotgiu* byloje⁴⁸ Vokietijos federalinio pašto tarnautojo pareigoms, anot ETT, negalima taikyti EB sutarties 39 str. 4 d.

Išimties taškas, pagrindžiantis funkcinį EB sutarties 39 str. 4 d. aiškinimo metodą turėtų būti šios teisės normos teleologinė reikšmė t.y. aiškinant valstybės tarnybos išimtį reikėtų orientuotis į tikslus, kurių siekiama šia išimtimi.

Jeigu traktuotume valstybės tarnybos išimtį institucine prasme, tai daugelis veiklos sričių, kurios teleologine prasme nedaro įtakos valstybinių sprendimų priėmimui ar jų įgyvendinimui, būtų išimtos iš laisvo darbuotojų judėjimo. Gana paradoksalu, tačiau institucinė valstybės tarnybos išimtis reikštų, kad pavyzdžiui valytojos ar elektriko darbas valstybinėje institucijoje, patektų į aptariamą teisės normos taikymo sritį. Taigi pripažinus funkcinį valstybės tarnybos aiškinimo metodą, atitinkamo darbo priskyrimas valstybės tarnybos išimčiai, priklauso nuo atliekamų funkcijų pobūdžio ir jų svarbos valstybės suverenitetui ir valstybės saugumui.

Be to, reikia turėti omeny, kad minima išimtis taikoma vieno iš esminių Bendrijos teisės principo (laisvo darbuotojų judėjimo), atžvilgiu, todėl išimties aiškinamas turi būti kuo siauresnis ir kiek įmanoma labiau atspindėti Bendrijos vidaus rinkos interesus.

---

⁴⁸ Byla Nr. 152/73, *Sotgiu*, SLG. 1974, 153.

IV. DIRBANČIO ASMENS IR JO ŠEIMOS NARIŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS ES

4.1 Darbuotojas ir pagrindinės jo teisės

Laisvo darbuotojų judėjimo teisinį pagrindą sudaro Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau – Sutartis) 39 str.

Laisvo asmenų judėjimo principas taikomas visiems valstybių narių darbuotojams. Esminė laisvo asmenų judėjimo principo pasinaudojimo sąlyga – bet kurios ES valstybės narės pilietybė. Atkreiptinas dėmesys, kad nors direktyva 2004/38 maksimaliai mažina skirtumus tarp darbuotojo ir piliečio, tačiau sąvokos „piliėtis“ ir „darbuotojas“ nėra tapačios, o nei pirminės nei antrinės teisės normos nepateikia aiškaus ir vienintelio sąvokos „darbuotojas“ apibrėžimo.

Sąjungos pilietybė kiekvienam Sąjungos piliečiui, suteikia pirminę ir asmeninę teisę laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. „Sąjungos pilietybė yra pagrindinis valstybių narių piliečių statusas, kai jie naudojami savo teise laisvai judėti ir gyventi šalyje“⁴⁹

ETT atliko svarbiausią vaidmenį plėtojant, aiškinant ir taikant Bendrijos teisės normas bei nustatant pagrindinių laisvių įgyvendinimo sąlygas. Dar daugiau, didelė ETT praktikos, susijusios su Sutarties 39 str. nuostatų aiškinimu ir taikymu, dalis yra skirta „darbuotojo“ sąvokos oficialiam aiškinimui.

Vienoje pirmųjų bylų *Hoekstra* (Byla 75/63) ETT įtvirtino nuostatą, kad „darbuotojo“ sąvoka priklauso ES, o ne valstybių narių nacionalinei teisei ir todėl pastarosios neturi teisės pateikti oficialios šios sąvokos interpretacijos. Šia byla ETT suteikė sau išimtinę teisę aiškinti Sutarties 39 str. nustatytas taisykles ir konstatuoti kas yra laikomas „darbuotoju“.

Lawrie-Blum byloje (Byla 66/85) ETT pateikė bendrąją „darbuotojo“ sąvokos reikšmę ir nurodė, kad „darbuotojas – asmuo, kuris atlygintinai atlieka pridėtinę (ekonominę) vertę turinčią darbo funkciją kito asmens naudai ir interesams, laikydamasis jo nustatytos tvarkos, neatsižvelgiant į tai, kokioje veiklos srityje ir kokiems teisiniams santykiams esant šis darbas atliekamas“.⁵⁰

⁴⁹ Vėlyvis J., Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas. – Vilnius. 2005.

⁵⁰ Byla 66/85, *Lawrie-Blum v. Land Baden-Wurttemberg*, 1986 ECR 2121.

„Darbuotojo“ sąvokos plėtotę tęsia *Antonissen* byla (292/89), kurioje konstatuota, kad darbuotojais laikomi ne tik dirbantys, bet pagal darbo teisę darbingi ir ketinantys įsidarbinti. *Levin* byloje⁵¹ ETT konstatavo, kad „darbuotojo statusas išlieka net tada, jei jo pajamos yra mažesnės už nacionalinį minimalų pragyvenimo lygį, dirbant realų ir ekonominę vertę turintį darbą“.⁵² Šioje byloje ETT tap pat patvirtino nuostatą, kad darbo trukmė arba aplinkybė, jog asmuo ieško darbo ir einamuoju metu nėra įsidarinęs, neturi įtakos darbuotojo statuso praradimui ar įgijimui. *Kempf* byloje⁵³ ETT konstatavo atlygintinumo svarbą, siekiant įvertinti, ar yra realūs teisiniai darbo santykiai ar jų nėra. Šia byla išplėtota dar viena labai svarbi aplinkybė, kad atlygintinumas negali būti šalutiniu teisinių santykių motyvu, o tai reiškia, kad įdarbinimas, kuris yra taikomas kaip priemonė reintegruoti į visuomenę, negali būti laikomas veiksminga ir realia veikla, nepaisant to, kad už tokią veiklą yra atlyginama.

Šią poziciją ETT patvirtino byloje *Bettray*⁵⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad „darbuotojo“ sąvoka apima ir pasienio ar sezono darbus atliekančius darbuotojus. Sezonių darbų trukmė negali viršyti aštuonių mėnesių laikotarpio ir turi atitikti sezoniškumo kriterijų – darbas pasikartoja kiekvienais metais ir priklauso nuo sezono. Tuo tarpu pasienio darbuotojai yra asmenys, kurie dirba vienos valstybės narės teritorijoje, o gyvena kitoje valstybėje narėje, į kurią grįžta kasdien arba nors kartą per savaitę.

Taigi, darbuotojo sąvoka aiškinama išimtinai plečiamai. Daugelyje aptartų bylų, ETT konstatavo, kad siaurinamasis aiškinimas yra negalimas, nes taip stabdytų ekonomikos augimą ir visuotinį geresnių gyvenimo bei verslo sąlygų užtikrinimą bendrojoje rinkoje.

Laisvas asmenų judėjimas yra viena iš keturių Europos Sąjungos laisvių, sudarančių bendrosios rinkos pagrindą. Laisvo asmenų judėjimo principas taikomas ES piliečiams, kurie vyksta į kitą šalį įsidarbinti pagal darbo sutartį, teikti paslaugas ar kurti įmones, taip pat jų šeimos nariams, studentams, pensininkams. Laisvas asmenų judėjimas tapo viena jautriausių ES plėtros sričių. Bet kuri dabartinė ES šalis narė gali 7 metų laikotarpiui įvesti saugiklį darbo jėgos. Pereinamasis laikotarpis buvo įvestas ne dėl to, kad teisiškai ar techniškai nepasirengta. Tiesiog dalis ES šalių iš laisvo

---

⁵¹ Byla 53/81.

⁵² Junevičius A., Schafer H.M., Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė. – Kaunas 2005.:

⁵³ Byla 139/85.

⁵⁴ Byla 344/87.

asmenų judėjimo tikėjosi daugiau žalos, negu naudos. Jos bijojo padidėsiančios darbo jėgos pasiūlos, pigios darbo jėgos dempingo, "spaudimo" socialinės apsaugos sistemoms, padidėjusio nusikalstamumo.

ES *acquis* užtikrina šiems piliečiams teisę laisvai kirsti valstybių sienas, apsigyventi, įsidarbinti ar užsiimti savarankiška darbine veikla pagal savo šalyje įgytą išsilavinimą bei profesinę kvalifikaciją, gauti reikiamą socialinę apsaugą, turėti garantuotas darbo teises bei sąlygas.

Pagrindines darbuotojų teises reglamentuoja Sutarties 39 (2) ir (3)(a);(b) str. įgyvendinimo tikslu priimti Tarybos reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje (EEB) Nr. 1612/68⁵⁵ ir Tarybos reglamentas Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje⁵⁶.

Kiekvienas veiksnus asmuo turi subjektinę teisę įsidarbinti. Įsidarbinimo ES valstybėse narėse subjektinės teisės realizavimą suponuoją – ES pilietybės institutas. Tarybos Reglamentu Nr. 1612/68 teisė įsidarbinti įtvirtinta kartu su pilietiškumo institutu – „Visi valstybės narės piliečiai, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos, turi teisę dirbti ir ieškoti darbo kitos valstybės narės teritorijoje“.⁵⁷ Darbo jėgos mobilumas ir teisė įsidarbinti bet kurioje valstybėje narėje garantuoja galimybę darbuotojui keisti, gerinti savo gyvenimo ir darbo sąlygas, įsitvirtinti visuomenėje, taip tenkinant savo ir visuomeninius valstybių narių poreikius. Bet kurios ES valstybės narės pilietis turi tokią pat teisę įsidarbinti – užimti laisvas darbo vietas kitos valstybės narės teritorijoje, kaip ir tos šalies piliečiai. Draudžiama darbuotoją migrantą vertinti praščiau nei priimančios valstybės narės pilietį-darbuotoją. Darbuotojo teisė įsidarbinti yra glaudžiai susijusi su darbdavio teise įdarbinti. „Bet koks valstybės narės pilietis bei darbdavys vykdamas veiklą valstybės narės teritorijoje gali keistis prašymais dėl įdarbinimo ir pasiūlymais įsidarbinti, taip pat gali sudaryti ir vykdyti darbo sutartis pagal galiojančias įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, taikydamas vieniems ir kitiems piliečiams vienodas sąlygas.“⁵⁸

---

⁵⁵ Tarybos Reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje. 1968 m. spalio 15 d. Nr. 1612/68.

⁵⁶ Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 1971 m. birželio 14 d. dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje // Official Journal L 149 , 05/07/1971 P. 0002 – 0050.

⁵⁷ Tarybos Reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje. 1968 m. spalio 15 d. Nr. 1612/68.

⁵⁸ Tarybos Reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje. 1968 m. spalio 15 d. Nr. 1612/68.

Valstybėms narėms, priimant darbuotoją migrantą, draudžiama:

- riboti prašymų ir įdarbinimo pasiūlymų pateikimą;
- nustatyti specialią priėmimo į darbą tvarką;
- reguliuoti laisvų darbo vietų skelbimą ar kitaip sudaryti kitų valstybių narių darbuotojams kliūtis patekti į darbo rinką;
- nustatyti priimtinių kitų valstybės narių piliečių skaičių;
- nesuteikti adekvačios pagalbos darbuotojui migrantui ieškant darbo kaip ir priimančios valstybės narės piliečiui;
- nustatyti diskriminacinius profesinius, medicininius ar kitus kriterijus.

ETT praktikoje yra bylų, kuomet procesą prieš kurią nors valstybę narę iniciavo Europos Komisija. Viena tokia bylų *Europos Komisija v. Prancūzija*.⁵⁹ Šioje byloje teismas konstatavo, kad Prancūzijos prekybinės laivininkystės ministro įsakymas, reikalaujantis, kad 75 proc. laivo įgulos narių būtų Prancūzijos piliečiai, yra nesuderinamas su Sutarties 39 str. ir reglamentu 1612/68. Tokią pat išvadą ETT priėjo ir *Bosman* byloje, kur konstatavo, kad kai kurie futbolo klubai sąmoningai su juo nesudarė sutarties, taip tiesiogiai diskriminuodami pilietybės pagrindu.⁶⁰

Tačiau, minėto reglamento 3 str. leidžia valstybėms narėms nustatyti su kalbos mokėjimu susijusias sąlygas tam tikroms pareigoms užimti. Toks kalbinis reikalavimas turi būti taikomas visiems siekiantiems užimti pareigas, nepriklausomai nuo jų pilietybės. Tokią išvadą ETT priėjo byloje.⁶¹

Eurostat duomenimis, tik apie 1 % europiečių gyvena ne savo gimtojoje ES šalyje. Šis santykis beveik nesikeičia 30 metų. Be to, jie beveik visi pasilieka dirbti tose pačiose darbo vietose. ES vidutinė darbo toje pačioje darbo vietoje trukmė – 10,6 metų, o JAV – 6,5 metų. ES siekiant skatinti „augimą ir darbo vietų kūrimą“ yra itin svarbu padėti darbuotojams vykti į naujas šalis ir įsidarbinti naujuose sektoriuose. Taip sudaroma galimybė darbuotojams įgyti naujų įgūdžių ir pasisemti patirties, o tai dabartiniame pasauliniame ūkyje naudinga ne tik darbuotojams, bet ir darbdaviams. Atkreiptinas dėmesys į tai, kodėl darbuotojų judumas sudaro galimybę mokytis, dirbti ir tobulintis. Darbuotojams reikia įgyti naujų įgūdžių, o Europai reikia lengvai prisitaikyti galinčių darbuotojų. Taigi, Europai reikia judėti.

---

⁵⁹ Byla 167/73.

⁶⁰ Byla 415/93.

⁶¹ Byla 379/87.

Sutarties 39 str. teisė plačiąja prasme yra pripažįstama viena fundamentalių ES teisės laiduojamų laisvių. Todėl nekyla abejonių, kad šis straipsnis draudžia diskriminaciją valstybėse narėse ir įpareigoja priimančią valstybę narę visiems darbuotojams migrantams suteikti vienodas darbo sąlygas. Vienodos darbo sąlygos yra suprantamos kaip diskriminacijos dėl pilietybės, rasės, tautybės, amžiaus ar lyties draudimas.

Vienodų darbo sąlygų samprata taip pat apima tokius politinio pobūdžio veiksnius - draudimą diskriminuoti dėl rasės, tautybės ar pilietybės. „Draudimas diskriminuoti dėl pilietybės reiškia draudimą diferencijuoti asmenų teisinę padėtį dėl pilietybės. Tai yra tokie atvejai, kai įvairios subjektinės teisės ir teisinės garantijos numatomos tik valstybės narės, kurioje dirbama, piliečiams“⁶². Teisės aktai dėl vienodo elgesio ir kovos su diskriminacija yra vienas iš svarbiausių ES sričių. Jau nuo pat pradžių diskriminacija dėl tautybės buvo draudžiama ir tai yra visiškai suprantama, nes ES sudaro dabar jau net dvidešimt penkių šalių narių piliečiai. Visi skirtingų valstybių narių piliečiai sudaro gausų europiliečių ratą. Europiliečiai turi teisę naudoti visomis ES teisės aktų suteiktomis teisėmis. ETT preciziškai tikrina valstybių narių nacionalinėje teisėje įtvirtintas priemones ir pripažįsta jas prieštaraujančiomis Sutarties nuostatomis, jei jos tiesiogiai arba netiesiogiai diskriminuoja kitų valstybių narių piliečius. Doktrinoje teigiama, kad diskriminacijos koncepcija aiškinama plečiamai. Toje pačioje doktrinoje yra išskiriamos dvi diskriminacijos formos:

- tiesioginė diskriminacija;
- netiesioginę diskriminacija.

Tiesiogiai asmenys *diskriminuojami*, kai esant iš esmės tapatiems santykiams taikomas skirtingas reguliavimas, ir atvirkščiai, kai tapatus teisinis reguliavimas taikomas iš esmės skirtingiems teisiniams santykiams. *Commission v. Italy*⁶³ ETT sprendė, ar Italijos nacionalinės teisės nuostatos, kad tik šios valstybės piliečiai turi teisę gauti licencijas dirbti privačios saugos tarnybose, neprieštaravo laisvo darbuotojų judėjimo teisei. Šioje byloje konstatuojama, kad pilietybės reikalavimas buvo neproporcingas siekiamam tikslui ir tiesiogiai diskriminavo kitų valstybių narių piliečius, siekiančius įsidarbinti Italijoje. Privačių saugos tarnybų darbuotojai iš esmės neturi didesnių įgaliojimų nei kiekvienas kitas privatus asmuo, nes jie

---

⁶² Davulis, T., Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.

⁶³ Byla 283/99

neatlieka policijos funkcijos. ETT konstatavo, kad Italijos nacionalinės teisės reikalavimas būti šios valstybės piliečiui, siekiant įsidarbinti privačioje saugos tarnyboje apsaugos darbuotoju, prieštaravo Sutarties 39 str. nuostatai ir diskriminavo užsienio valstybių narių piliečius bei migruojančius darbuotojus.

Netiesioginė diskriminacija pripažįstamas tokių kriterijų, kaip antai: gyvenamoji vieta arba kilmė nustatymas, kurie iš esmės sudaro prielaidas tam pačiam rezultatui – migruojantys asmenys yra diskriminuojami. Netiesioginė migruojančių darbuotojų diskriminacija kiekvienu atveju buvo pripažįstama niekine ir neatitinkančia Sutarties nuostatų. *Clen Car* byloje teismas analizavo, ar Austrijos nacionalinėje teisėje įtvirtinta nuostata, kad įmonės vadovas būtinai privalo gyventi šioje valstybėje, atitinka Sutarties nuostatas. Austrijos teisės aktais nustatyta, kad priešingai nei nurodė ETT, toks asmuo negali būti skiriamas įmonės vadovu, o įmonė registruojama Austrijos teritorijoje. ETT nurodė, kad šiuo atveju Austrijos teisės aktai neatitiko ES teisės, nes netiesiogiai diskriminavo migruojančius darbuotojus dėl pilietybės.

*Merino Garcka*⁶⁴ byloje ETT pakartojo precedentinę nuostatą, kad ES teisė draudžia diskriminaciją. Teismas šioje byloje dėstė, kad Vokietijos teisės aktai prieštaravo Sutarties nuostatoms, nes įtvirtino teisę į socialines garantijas tik tiems Vokietijoje dirbančių darbuotojų vaikams, kurie, jų tėvams dirbant valstybėje narėje, taip pat nuolat gyveno Vokietijoje. Teismo nuomone, tokios teisės aktų nuostatos akivaizdžiai netiesiogiai diskriminavo kitų valstybių narių piliečius, siekiančius įgyvendinti savo teisę į darbą ir migruoti bendrojoje rinkoje.

ES teisės aktų nuostatomis ir ETT bylų doktrina, ypatingas dėmesys skiriamas vyrų ir moterų lygioms galimybėms darbo rinkoje. Romos sutartyje ypač pabrėžiams, kad valstybių narių vyriausybės turėtų gyvendinti principą, pagal kurį, vyrai ir moterys už vienodą darbą gautų vienodą atlyginimą. Europos Sąjungoje apie 73 proc. vyrų ir apie 52 proc. moterų turi darbą, tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose dirbančio moterys sudaro apie 70 proc. Vertinant statistinius duomenis, pastebime, kad vyrai, ES darbo rinkoje užima ženkliai didesnę darbuotojų dalį. Nors ir negalima teigti, kad tokie skaičiai susiformavo vien tik dėl diskriminacijos dėl lyties, tačiau sunku būtų paneigti, kad tai yra vienas iš pagrindinių šią statistiką įtakančių rodiklių. Bandydamos sumažinti šį skirtumą, valstybių narių

---

⁶⁴ Byla 266/95.

vyriausybės stengiasi neturinčias darbo moteris mokyti amato, imtis verslo. Tai yra būtina, jeigu visuomenė nori sėkmingai reaguoti į svarbius socialinius pokyčius, vykstančius šeimos gyvenime. Su dirkriminacija susiduriama kalbant ne tik apie vyrų ir moterų lygias teises, bet ir su seksualinių mažumų kaip darbuotojų ir kaip šeimos narių atstovų diskriminavimu darbo rinkoje. 1998 m. vasario mėnesį Europos Bendrijų Teisingumo Teismas nagrinėjant bylą *Grant prieš South West Trains*⁶⁵ priėjo išvados, kad ES įstatymai darbo srityje nedraudžia diskriminacijos dėl lytinės orientacijos. Ši byla susilaukė didelio žiniasklaidos dėmesio ir teismo sprendimas labai susiaurino gėjų ir lesbiečių teises. Tačiau Teismo nutarimo pabaiga suteikė ir šiek tiek vilties. Joje buvo sakoma, kad ateityje, pritaikius Europos Bendrijos steigimo sutarties naujajame 13 straipsnyje numatytas priemones, panašiose bylose galbūt bus priimami kitokie sprendimai. Šis straipsnis įgalina lygių galimybių principą taikyti įvairesniais gyvenimo atvejais ir tai pirmoji tarptautinė sutartis kurioje yra atvirai užsimenama apie lytinę orientaciją.

Kai kuriose valstybės narės lyčių lygybės principą ėmė taikyti ir priimdamos sprendimus aukštesniame lygmenyje. Švedijoje yra Lygybės ministerija, kurios funkcija – svarstyti pasiūlymus, kaip lyčių lygybės principą įtraukti į visas gyvenimo sritis. Vokietijos Federalinė moterų ministerija parengė perspektyvinį šio klausimo planą, leidžiantį jai svarstyti siūlomų įstatymų projektus. Nyderlanduose, svarstant kai kuriuos Švietimo, kultūros ir mokslo ministerijos planus bei Užsienio reikalų ministerijos siūlomus įstatymų projektus, žiūrima, ar juose laikomasi lygybės principo. Be pastangų išgyvendinti moterų kaip darbuotojų, sutuoktinių ir kaip šeimos narių diskriminaciją iš visų visuomenės veiklos sričių bei skatinti tokį požiūrį ir ES institucijose, lygių galimybių klausimams skirta visa eilė direktyvų, kurios reglamentuoja:

- vienodą darbo užmokestį už vienodą darbą;
- vienodas galimybes gauti darbą, mokytis ir turėti tinkamas darbo sąlygas;
- abiejų tėvų atostogas;
- įrodinėjimo pareigą bylose dėl lyčių diskriminavimo;
- nėščių darbuotojų apsaugą;

---

⁶⁵ Byla 249/96.

- vienodą elgesį valstybinėse ir profesinėse socialinės apsaugos sistemose;
- savarankiškai dirbančių asmenų ir jų šeimos narių teisinę padėtį.

Nors pripažįstama, kad darbo rinkoje turėtų būti kuo daugiau moterų, tai dar nereiškia, kad visose valstybėse narėse laikomasis teisės nuostatai. Visose valstybėse narėse numatytos nėštumo ir gimdymo atostogos, tačiau ne visur tos trijų mėnesių atostogos kūdikiui prižiūrėti numatytos kūdikio tėvui, kaip to reikalaujama ES direktyvoje.

Kalbėdami apie lyčių lygybės principą, susiduriame su sąvoka *pozityvioji diskriminacija*, kuri reiškia ypatingos valstybės paramos ir pagalbos teikimas, kitoks lengvai socialiai pažeidžiamo asmens ar asmenų grupės traktavimas. Kaip pavyzdį galime pateikti, ypatinga dirbančių nėščiąjų moterų apsauga – trumpesnės darbo valandos.

Sąjungos numatytos priemonės, įgyvendinančios vienodo elgesio principą, kurios visai dar neseniai tenkinosi tik vyrų ir moterų lygių galimybių problemos kėlimu, žymiai išsiplėtė, pradėjus įgyvendinti Amsterdamo sutartį, kurioje draudžiama diskriminacija dėl lyties, rasės, etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos. Kalbant apie diskriminacijos draudimą, ypatingą indėlį problemos identifikavimui ir sprendimui, įnešė ETT, kuris daugelyje bylų plėtojo pakankamai griežtą ir nelankščių migruojančių darbuotojų ir jų šeimos narių diskriminacijos draudimo praktiką. Visi nacionaliniai teisės aktai, diskriminuojantys migruojančius darbuotojus ir jų šeimos narius, yra laikomi prieštaraujančiais ES teisei.

Atkreiptinas dėmesys, kad siekdamas apsaugoti fundamentalias teises, teismas kruopščiai vertina valstybių narių taikomas priemones ir pripažįsta jas neatitinkančiomis Sutarties nuostatų, jeigu egzistuoja bent menkiausia diskriminacijos prielaida. Vienas iš diskriminacijos kontrolės kriterijų, plačiai taikomų ETT praktikoje, yra patekimo į rinką arba sąlygojamo efekto, testas, kuris taikomas siekiant išsiaiškinti, ar konkreti priemonė yra diskriminuojanti. Šis testas vienija ETT praktiką. ETT taikė patekimo į rinką testą, siekdamas išsiaiškinti, ar ES valstybių taikomos priemonės varžo laisvą darbuotojų judėjimą. ETT vertina taikomų priemonių turinį, o ne formą, taip siekdamas panaikinti valstybėms narėms galimybę netiesiogiai išvengti taikomų draudimų. Patekimo į rinką testas teismo

praktikoje taikomas unifikuotai, siekiant užtikrinti visų fundamentalių teisių efektyvų įgyvendinimą

Įgyvendinant laisvo darbuotojų judėjimo ES teisę valstybėms narėms tenka svarbus uždavinys – užtikrinti darbuotojų migrantų ir jų šeimos narių socialinę apsaugą.

ES darbuotojų migrantų socialinės apsaugos klausimams reguliuoti yra specialus instrumentas – visoms valstybėms narėms bendras socialinės apsaugos sistemų koordinavimo nuostatos. Šios nuostatos įtvirtintos Tarybos Reglamente Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje ir Tarybos reglamente Nr. 574/72, nustatančiame Reglamento Nr.1408/71 įgyvendinimo tvarką.

Tarybos Reglamento Nr. 1612/68 “Dėl laisvo darbuotojų judėjimo., 7 str. įtvirtinta, kad migruojantis darbuotojas „gali naudotis tomis pačiomis socialinėmis ir mokesčių lengvatomis kaip ir tos šalies piliečiai“⁶⁶. Ši nuostata ypatingai svarbi ne tik kaip viena iš pagrindinių darbuotojo teisė ES darbo rinkoje, bet tai taip pat gali būti vertinama kaip ekonomikos augimo, visuotinio geresnio gyvenimo bei verslo sąlygų užtikrinimo bendrojoje rinkoje garantas. Visuomenė susideda iš atskirų individų, sudarančių atskirus socialinius sluoksnius. Vienas iš tų sluoksnių – darbuotojas ir jo šeimos nariai. Neabejotina, kad kuo geresnė dirbančio ar užtarnauto poilsio išėjusio darbuotojo ir jo šeimos narių socialinė, ekonominė padėtis, tuo labiau auga ekonomika, garantuojamas efektyvus ir konkurencingas bendrosios rinkos funkcionavimas.

Socialinės apsaugos sričiai priskiriama: ligos ir motinystės išmokos; invalidumo išmokos; senatvės išmokos; išmokos maitintojo netekusiems asmenims; išmokos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų; išmokos mirties atveju; bedarbio išmokos; išmokos šeimai; paskolos šeimai; įvairios lengvatos.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiomis garantijomis turi teisę pasinaudoti dirbantys arba jau dirbę ir dėl tam tikrų priežasčių netekę darbo arba tapę nedarbingais asmenys. Šie socialinės apsaugos mechanizmai netaikomi asmenims, kurie atvyksta į valstybę ieškoti darbo. *Christini* byloje⁶⁷ migranto darbuotojo našlė apskundė Prancūzijos įgaliotų institucijų sprendimą, kuriuo buvo atsisakyta

---

⁶⁶ Tarybos Reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje. 1968 m. spalio 15 d. Nr. 1612/68.

⁶⁷ Byla 32/75.

migranto darbuotojo daugiavaikai šeimai ir našlei suteikti lengvatą važiuoti traukiniais nemokamai. ETT pripažino tokį atsisakymą nepagrįstu ir pažeidžiančiu Sutarties nuostatas ir pažymėjo, kad teisę į visas socialines ir mokesčių lengvatas, asmuo turi nepriklausomai nuo to, ar jos susijusios su samdos sutartimi ar ne.

Profesinio mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistema atspindi kiekvienos valstybės išsivystimo lygį bei adaptavimąsi egzistuojančiomis rinkos ekonomikos sąlygomis. Pažymėtina, kad ES šiai sričiai skiriamas nemenkas dėmesys.

Darbuotojas migrantas ir jo šeimos nariai, atvykę į valstybę narę, turi teisę, esant poreikiui, lavinti profesinius įgūdžius, kelti kvalifikaciją arba persikvalifikuoti tokiomis pat sąlygomis kaip ir priimančios valstybės narės piliečiai. Atkreiptinas dėmesys, kad teisę į mokymąsi turi ne tik pats darbuotojas migrantas, bet ir jo vaikai arba išlaikytiniai. Be to, darbuotojo migranto vaikai turi teisę baigti pradėtus mokslus priimančioje valstybėje narėje net ir tada, kai darbuotojas migrantas išvykęs į savo ar kitą valstybę narę. Toks subalansuotas švietimo reguliavimas, pabrėžia aukštą ES politikos švietimo ir mokslo srityje lygį bei ypatingą dėmesį pagrindinei visuomenės ląstelei – šeimai, kuomet šeimos nariai turi teisę mokytis.

Analizuojant laisvo asmenų judėjimo teisę, būtina atkreipti dėmesį į migranto- darbuotojo teisę atvykti į kitą valstybę narę ir joje apsigyventi. A. Junevičiaus ir H.F. Hafer knygoje „Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė“ darbuotojo teisę atvykti ir apsigyventi priimančioje valstybėje narėje traktuoja kaip gretutinę darbuotoją teisę.⁶⁸

Akivaizdu, kad darbuotojo teisė atvykti ir apsigyventi tiesiogiai nereglamentuoja darbuotojo ir darbdavio tarpusavio santykių, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad asmuo neturėdamas teisės kirsti svetimos valstybės narės sieną, siekdamas įsidarbinti, niekada ir negalės sukurti tokių teisinių santykių, teisių ir pareigų, kokie kyla tarp darbuotojo ir darbdavio. Taigi, darbuotojo teisė atvykti ir apsigyventi gali būti priskirtina prie pagrindinių darbuotojo teisių ir traktuojama kaip teisinių santykių, kylančių tarp darbuotojo ir darbdavio, viena iš atsiradimo sąlygų.

Teisė atvykti į kitą valstybę narę apima tokius veiksnius: darbuotojas turi teisę palikti savo valstybę narę; darbuotojas turi teisę patekti į kitą valstybės narės

---

⁶⁸ A. Junevičius, HM Schäfer. Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė. – Kaunas, 2005..

teritoriją. Šios teisės įgyvendinimą suponuoja būsimo darbuotojo atvykimo tikslas – įsidarbinti.

Teisė atvykti ir apsigyventi apima ne tik darbuotojų, bet ir jų šeimos narius. Teise vykti į kitas valstybes kartu su dirbančiuoju reguliuoja Direktyva 2004/38. Nepriklausomai nuo valstybės narės turi teisę kartu su darbuotoju, dirbančiu kitoje valstybėje vykti jo sutuoktinis ir jų vaikai iki 21 m. (nepriklausomai nuo pilietybės), išlaikomi giminaičiai pagal dirbančiojo ir jo sutuoktinio aukštutinę liniją. Valstybės narės privalo įsileisti bet kuri kitą šeimos narį, kuris yra dirbančiojo yra išlaikomas arba gyvena jo namuose pastarojo valstybėje. Dirbančiajam norint atsivežti savo šeimą į kitą šalį keliami sąlyga - kad darbuotojas aprūpintų savo šeimą tokiu būstu kokiam gyvenama toje šalyje tokį pat darbą dirbantys vietiniai darbininkai. Ši sąlyga taikoma tik tada, kai darbuotojas pradeda dirbti valstybėje narėje, o mėginimas taikyti šią sąlygą visam laikui prieštarauja Bendrijos teisiam.

*Komisija vs Vokietija*⁶⁹ ETT - jei darbuotojas pradeda dirbti toje valstybėje narėje, bet koks mėginimas taikyti ją visam laikui, kai darbuotojas gyvena valstybėje narėje, prieštarauja Bendrijos teisiam.

---

⁶⁹ Byla 249/86.

4.2. Darbuotojo šeimos narių teisinis reglamentavimas

Tam tikri darbuotojo šeimos nariai turi teisę į laisvą darbuotojų judėjimą ir naudojami teisėmis išplaukiančiomis iš šios laisvės. Šeimos narių teisė priklauso išimtinai dėl jų ryšio su darbuotoju. Iš esmės tai liečia dvi grupes šeimos narių:

1. trečiųjų valstybių piliečius, kadangi darbuotojo šeimos nariai, esantys valstybių narių piliečiai tiesiogiai naudojami darbuotojų judėjimo laisve.
2. šeimos narius, kurie turi ES pilietybę, bet nėra darbuotojai, tai dažniausiai būna darbuotojo vaikai, kuris mokosi mokyklose, bei nedirbantys sutuoktiniai.

Atkreiptinas dėmesys, kad pirminėje teisėje šeimos nariai nėra tiesiogiai minimi, tuo tarpu antrinė ES teisė įtraukia darbuotojo šeimos narius į Bendrijos teisės apsaugą.

Darbuotojai ir jų šeimos nariai turi būti įleidžiami į valstybę narę pagal galiojanti Pasą ar ID. Jei darbuotojas vyksta į kitą valstybę narę ir yra valstybės neesančios ES valstybe nare pilietis, tuomet iš tokio šeimos nario gali būti reikalaujama vizos, tačiau tuomet viza suteikiama lengvatinėmis sąlygomis. Darbuotojui ir jo šeimos nariams išduodant leidimą laikinai ar nuolat gyventi reikalaujama tų pačių dokumentų kaip ir įvažiuoti į valstybę narę. Iš šeimos nario reikalaujama asmens dokumento, įrodančio ryšį su darbuotoju. Jei pase baigiasi galiojimo laikas, nesuteikiama valstybei narei teisės jį deportuoti. Jei asmuo nori atvykti dirbti trumpiau kaip 3 mėn. ar jei dirba vienoje valstybėje narėje, bet gyvena kitoje valstybėje narėje ir vyksta į gyvenamą vietą nors kartą per savaitę - jam nereikia išduoti nei laikino nei nuolat gyventi leidimo. To nereikia ir sezoninėms darbininkams. Jei ketinama dirbti nuo 3 iki 12 mėn. išduodamas laikinas leidimas gyventi. Asmeniui ketinančiam dirbti ilgiau kaip 12 mėn. reikalingas leidimas nuolat gyventi valstybėje narėje. Leidimas nuolat gyventi galioja visoje valstybės narės teritorijoje ir minimalus galiojimo laikas bent 5 m. Pasibaigus šiam terminui dirbantis asmuo gali pratęsti leidimą. Bet jei dėl ligos, profesinės traumos, priverstinės bedarbystės neteko darbo ir nedirbo bent 12 mėn. iki leidimo galiojimo pabaigos, vietinės valdžios leidimu dokumentas gali būti pratęstas ne mažiau kaip 5 m..

Reglamentas 1612/68 apibrėžia, ką reiškia „dirbančiojo šeimos nariai“, kad būtų aišku, kurie asmenys turi teisę vykti kartu su dirbančiuoju į valstybę, kurioje šis dirba. Tokie asmenys yra:

- dirbančiojo sutuoktinis ir jų palikuonys iki 21 m. arba išlaikytiniai;
- išlaikomi giminaičiai pagal dirbančiojo ir jo sutuoktinio aukštutinę giminystės liniją.

Pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (Tekstas svarbus EEE), kuri įsigaliojo nuo 2006 metų: „Šeimos narys“ – tai:

- a) sutuoktinis;
- b) partneris, su kuriuo Sąjungos pilietis sudarė registruotą partnerystę, remiantis valstybės narės teisės aktais, jei priimančioji valstybė narė traktuoja registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai ir laikantis atitinkamuose priimančiosios valstybės narės teisės aktuose nustatytų reikalavimų;
- c) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą tiesioginiai palikuonys, kuriems nesukakę 21 metų amžiaus, arba išlaikytiniai;
- d) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą išlaikomi tiesioginiai giminaičiai, esantys aukščiau pagal giminystės liniją.

Direktyva 2004/38 dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB taikoma sąjungos piliečiams ir jų šeimos nariams. Pastarieji privalo turėti dokumentą, su kuriuo atvyko į šalį, o savo šeimyninį ryšį su darbuotoju patvirtinantį dokumentą, taip pat priklausomumo nuo darbuotojo išlaikymo ar gyvenimo kartu įrodymus, jei to reikalaujama pagal Reglamentą 1612/68. Šeimos nariams, kurie nėra ES piliečiai, turi būti išduoti leidimas apsigyventi tokiam pačiam laikui kaip ir darbuotojui.

Asmenys, kurie yra dirbančiojo šeimos nariai, turi teisę vykti į kitą valstybę kartu su dirbančiuoju nepriklausomai nuo pilietybės (dirbantysis turi būti EB pilietis). Valstybės narės lengvatine tvarka privalo įsileisti bet kurį kitą šeimos narį, kuris yra dirbančiojo išlaikomas arba gyvena jo namuose pastarojo kilmės valstybėje.

Kad dirbantysis – kitos valstybės narės pilietis galėtų atsivežti savo šeimą, jis turi turėti galimybę aprūpinti juos tokiu gyvenamuoju plotu, kuris laikomas normaliu dirbantiesiems – tos valstybės narės piliečiams tame regione, kuriame jis gyvena. Tačiau ši sąlyga taikytina tik tuo atveju, jeigu dirbantysis pradeda dirbti toje valstybėje narėje; bet koks mėginimas taikyti ją visam laikui, kai dirbantysis gyvena toje valstybėje narėje, prieštarauja Bendrijos teisei.

Dėl sutuoktinio statuso ETT yra aiškiai pasisakęs, kad sąvoka „sutuoktinis“ reiškia asmenį, susituokusį su dirbančiuoju, o ne su juo gyvenantį. Net ir tuo atveju, jeigu dirbantysis gyvena atskirai nuo sutuoktinio, pastarasis turi teisę pasilikti toje valstybėje, kurioje dirba jo sutuoktinis. Atrodo, kad ETT dar turi apibrėžti išsiskyrusio sutuoktinio statusą. Jeigu valstybės narės pilietis vykdo veiklą kaip samdomas darbuotojas arba savarankiškai dirbantis asmuo kitos valstybės narės teritorijoje, jo sutuoktinis ir vaikai iki 21 m. arba jo išlaikytiniai turi teisę užsiimti bet kokia darbine veikla tos pačios valstybės teritorijoje net ir tuo atveju, jeigu jie nėra jokios valstybės piliečiai. Šią nuostatą ETT patvirtino Gul byloje. *Gul* byloje Kipro turkas, kuris buvo susituokęs su Vokietijoje dirbusia angle, norėjo verstis medicinos praktika Vokietijoje, tačiau jam nebuvo leista dėl jo pilietybės. Jis turėjo gydytojo diplomą ir tuo metu jau dirbo gydytoju ne visą darbo dieną. ETT pripažino, kad jeigu jis buvo tinkamai pasiruošęs savo profesijai, kuria norėjo užsiimti, tada pagal Reglamento (EEB) Nr. 1612/68 11 str., kaip EB piliečio sutuoktinis, jis turėjo teisę tai daryti. Dėl šeimos narių, kuriems yra taikomas amžiaus cenzas, priklausomų nuo ES valstybėje narėje dirbančio asmens, sudėtingesniu klausimų nekilo. Įdomu tai, kad sąvokos „sutuoktinis“ interpretacija ir aiškinimas susilaukė aštresnių disputų, nes ši sąvoka dažnai buvo painiojama su sąvoka „sugyventinis“. Todėl ETT savo precedentinėje teisėje ne kartą pažymėjo, kad nesusituokusių, bet kartu gyvenančių porų santykiai negali būti traktuojami kaip santuokiniai ryšiai. Sąvoka „sutuoktinis“ vienareikšmiai apibūdina asmenį, susituokusį su darbuotoju, o ne jo sugyventinį. Vėliau ETT išplėtė sąvokos „sutuoktinis“ turinį, pažymėdamas, kad tose valstybėse narėse, kuriose stabilūs nesusituokusių porų santykiai prilyginami santuokai, tokie asmenys visgi gali būti laikomi sutuoktiniais. Kitoks tokių asmenų interpretavimas pagal ETT suformuotą praktiką, būtų laikomas jų diskriminavimas. Šeimos narių sąvoka plečiama ir Direktyva 2004/38/EB, kurioje šeimos nariu laikomas „partneris“, su kuriuo ES pilietis yra sudaręs registruotą partnerystės sutartį. Pažymėtina, kad priimančioji valstybė narė, remdamasi valstybės narės nacionaliniais teisės aktais, gali pati

nuspręsti, ar asmenis, kurie neįtraukti į šeimos narių sąvoką ir todėl neturi automatinės įvažiavimo ir apsigyvenimo teisės, leisti įvažiuoti ir apsigyventi.

*ETT Reed*⁷⁰ byloje išaiškino sutuoktinio sąvoką. Olandijos teismas suabejojo sąvokos sutuoktinis apimtimi. Ponia Reed gyveno Olandijoje nesusituokusi su savo partneriu. Abu jie buvo Jungtinės Karalystės piliečiai, bet dirbo tik Reed sugyventinis. Po metų, ponia Reed paprašė leidimo dėl nuolatinės gyvenamosios vietos, tačiau jai buvo atsakyta. Ieškovė kreipėsi į teismą, kur įrodinėjo, kad Olandija yra pasiekusi tokią socialinio išsivystymo stadiją, kad nesusituokusių, bet kartu gyvenančių porų santykiai turi būti traktuojami kaip sutuoktiniai ryšiai. ETT atmetė šiuos argumentus ir pažymėjo, kad tokia sąvokos „sutuoktinis“ interpretacija yra neteisinga. Ši sąvoka apibūdina tik asmenį susituokusį su darbuotoju, o ne jo sugyventinį. Net ir tuo atveju, jeigu dirbantys gyvena atskirai nuo sutuoktinio, pastarasis vis tiek turi teisę pasilikti toje valstybėje, kurioje dirba jo sutuoktinis.

Sąjungos piliečio išsiskyrimas, santuokos panaikinimas ar registruotos partnerystės nutraukimas neturi įtakos jo šeimos narių gyvenimo šalyje teisei. Dėl šeimos narių, gyvenančių skyriumi, teisė gyventi priimančioje valstybėje narėje pasisakė ETT *Diatta byloje*⁷¹. Senegalo pilietė Diatta buvo susituokusi su Prancūzijos piliečiu. Abu sutuoktiniai gyveno ir dirbo Berlyne. Vėliau Diatta paliko savo vyrą ir persikraustė gyventi kitur. Pasibaigus jos leidimo gyventi Vokietijoje galiojimo laikui, jis nebebuvo pratęstas, nes ji nebebuvo Bendrijos piliečio šeimos nariu. ETT savo sprendime konstatavo, kad darbuotojo šeimos nariai neprivalo nuolat gyventi kartu, kad išlaikytų savo teisę gauti gyvenamąją vietą. Gyvenimas kartu, anot ETT, nėra privaloma sąlyga. Priešingu atveju darbuotojas galėtų tuo piktnaudžiauti priversdama sutuoktinį išvykti iš Bendrijos valstybės. Todėl gyvenimas atskirai ar ketinimas skirtis pagal Bendrijos teisę nepanaikina kito sutuoktinio teisių.

Darbuotojo šeimos nariui kaip ir ES piliečio šeimos nariui suteikiamos visos 2004/38 direktyva reglamentuotos teisės, kurios išanalizuotos trečioje šio darbo dalyje.

---

⁷⁰ Byla 59/85

⁷¹ Byla 276/83.

4.3 Darbuotojo vaikų teisės

Europos Parlamentas 2006 m. balandžio 24 d. priėmė rezoliuciją "Žmogaus teisės pasaulyje ir ES politika". "Net 26 jos paragrafai skirti vaikų problemoms ir jų teisėms. Tai istorinis dokumentas, nes ES nuo pat susikūrimo momento visados rasdavo svarbesnių problemų nei vaikai ir jų teisės"⁷². Savo Komunikate dėl strateginių tikslų 2005 – 2009 m. Komisija įvardijo vaiko teises kaip vieną iš svarbiausių prioritetų: „Ypatingas prioritetas turi būti teikiamas veiksmingai vaiko teisių apsaugai tiek nuo ekonominio išnaudojimo, tiek visų smurto formų ir Europos Sąjunga privalo būti pavyzdžiu visam pasauliui“⁷³.

Kaip matome, išsami diskusija apie vaiko teises ES teisės sistemoje prasidėjo visai neseniai. Neabejotinai ją paskatino Pagrindinių ES teisių chartija. Jos 24 straipsnis skelbia:

1. Vaikai turi teisę į tokią apsaugą ir globą, kuri yra būtina jų gerovei. Jie gali laisvai reikšti savo nuomonę. Sprendžiant su vaiku susijusį klausimą, į vaiko nuomonę atsižvelgiama, įvertinus jo amžių ir brandą.

2. Valstybinėms ar privačioms institucijoms atliekant visus su vaikais susijusius veiksmus pirmiausiai būtina atsižvelgti į vaiko interesus.

3. Kiekvienas vaikas turi teisę reguliariai palaikyti asmeninius santykius ir tiesiogiai bendrauti su abiem savo tėvais, jeigu tai nekenkia jo interesams.

Chartija grindžiama 1989 metų JT vaiko teisių konvencijos, kurią pasirašė visos valstybės narės, principais. Ši konvencija ypač akcentuoja nediskriminavimo principą. Jos 2(1) straipsnis numato:

Valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių.⁷⁴

Dėl šios nuostatos pažymėtini du dalykai. Pirma, straipsnyje išvardintų pagrindų sąrašas nėra baigtinis – jis draudžia diskriminaciją dėl „kokių nors kitų aplinkybių“. Tai labai svarbu, nes nors lytinė orientacija ir lyties tapatybė nėra atskirai

---

⁷² www.asakalas.lt

⁷³ www.asakalas.lt

⁷⁴ JT vaiko teisių konvencija.

minimos, šie pagrindai plačiai pripažįstami (bent jau EŽTK ir ES teisės) ir turėtų būti laikomi patenkančiais į šios garantijos galiojimo sritį.

Antra, aišku, kad vaiko tėvo ar globėjo diskriminavimas dėl lytinės orientacijos ar lyties tapatybės turėtų būti laikomas nesuderinamu su Konvencija.

Chartija ir JT konvencija suteikia pagrindą vaiko teisių politikai, kuri skirtų pakankamai dėmesio vaikams, kurių tėvai homoseksualūs, biseksualūs ar transseksualūs. Aišku, kad ji turi vadovautis nediskriminavimu, vaiko interesais ir užtikrinti vaiko teisę palaikyti asmeninius santykius su savo tėvais. Vaikai tiesiogiai patenka ES teisės kompetencijon, kai jie kerta ES vidaus arba išorės sienas, arba jei jų tėvai gyvena daugiau nei vienoje valstybėje narėje. Dauguma esamų ES teisinių instrumentų susieja vaiko judėjimo laisvę su priklausomumu nuo suaugusio migranto. Vis dar neaišku, ar vaikai gali autonomiškai pasinaudoti laisvo judėjimo teisėmis remdamiesi tik savo ES piliečių statusu. Todėl vaikų ir tėvų santykių pripažinimas labai svarbus norint išlaikyti šeimos vienybę. Byloje *Marckx prieš Belgiją*⁷⁵. Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad visos valstybės privalo užtikrinti, kad nebūtų nesantuokinių vaikų diskriminavimo. Tuo pačiu metu laikinosios apsaugos direktyva pagirtina kitais aspektais. Jos 15(4) straipsnis reikalauja, kad valstybės narės atsižvelgtų į vaiko interesus taikydamos direktyvos nuostatas. Taip pat pažymėtina, kad laikinosios apsaugos direktyva ir šeimų susijungimo direktyva siekia užtikrinti, kad būtų ypatingai pasirūpinta įvaikiais (nors tik vedusių tėvų). Priešingai pasiūlyta laisvo ES piliečių judėjimo direktyva tiesiogiai nemini įvaikių. Galima spėlioti, kad jie įtraukti į „palikuonių“ sąvoką, tačiau atskiras jų paminėjimas suteiktų daugiau aiškumo.

Valstybės narės piliečio dirbančio ar dirbusio kitos valstybės narės teritorijoje vaikai turi teisę būti be jokios diskriminacijos priimti į bendrojo lavinimo, amatų ir profesines mokyklas. Sąlyga - tie vaikai turi gyventi tos šalies kurioje mokosi teritorijoje. Reglamento (EEB) Nr. 1612/68 12 str. numato, „kad jie turi teisę be jokios diskriminacijos į bendrojo lavinimo, amatų ir profesinį mokymą“.⁷⁶ Sąlyga - tie vaikai turi gyventi tos šalies kurioje mokosi teritorijoje. Darbuotojo sutuoktinis teisiškai susijęs su darbuotoju, bet kaip savarankiškas subjektas turi teisę užsiimti savarankiška veikla. Ši teisė apima tiek teisę būti priimtam mokytis, tiek teisę į tokią finansinę paramą, kuri yra reikalinga tokiam mokymuisi. *Echternach and Moritz*

---

⁷⁵ Byla 13/06/1979.

⁷⁶ Reglamentas 1612/68/EEB

byla⁷⁷ buvo susijusi su Olandijoje dirbusių Vokietijos piliečių vaikais. Kai jų tėvai grįžo atgal į Vokietiją, vaikai norėjo pasilikti Olandijoje, kad užbaigtų studijas koledže. ETT pripažino, kad dirbančiųjų – kitos valstybės narės piliečių vaikų integracija į valstybės, kurioje tėvai dirba, švietimo sistemą ir visuomenę yra labai svarbus dalykas, ir viso to nauda būtų prarandama, jeigu tėvams nusprendus palikti tą valstybę, jų vaikai dėl to tam tikra prasme liktų nuskriausti. Todėl tokiais atvejais vaikai išsaugo savo statusą kaip “šeimos vaikai” net ir tuo atveju, jeigu jų tėvai, dirbę toje valstybėje, grįžta į savo kilmės valstybę. Kita vertus, atrodo, kad šis statusas paprastai pasibaigia po to, kai vaikai užbaigia mokyklą, kurioje jie mokėsi.

Reikėtų pabrėžti, kad Reglamento 12 str. nenumato sutuoktiniams (skirtingai nuo vaikų) lygios teisės į bendrojo lavinimo, amatų ar profesinį mokymą. Tinkamu teisiniu pagrindu sutuoktinio pretenzija buvo pripažinta EB sutarties 6 ir 7 str., kuris draudžia diskriminaciją pilietybės pagrindu. Kadangi kalbama apie privilegijuoto EB piliečio sutuoktinį, toks sutuoktinis patenka “į šios Sutarties taikymo apimtį”, nes tai aiškiai nurodo EB sutarties 6 ir 7 str.

Dažniausiai manoma, kad vaikų teisės nepriskiriamos Europos Sąjungos teisyno kompetencijai. Tačiau keliose srityse ES veiksmai tiesiogiai daro įtaką vaikams. Pavyzdžiui, ES įsikišo norėdama reguliuoti vaikų įdarbinimą, apginti vaikus nuo seksualinio išnaudojimo ir reaguodama į migrantų ir pabėgėlių vaikų padėtį.

Tuo tarpu sutuoktiniams, skirtingai nuo vaikų, Bendrijos nenumato lygias teisės į bendrojo lavinimo, amatų ar profesinį mokymą.

---

⁷⁷ Byla 389/87, 390/87.

V. TREČIŪJŲ ŠALIŲ ASMENS ŠEIMOS NARIŲ TEISĖS

5.1. Šeimų susijungimas

Siekiant laipsniškai sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, Europos bendrijos steigimo sutartis nustato, kad reikia imtis priemonių, kuriomis siekiama užtikrinti laisvą asmenų judėjimą, kartu jas siejant su pagalbinėmis priemonėmis, susijusiomis su išorės sienų kontrole bei trečiųjų šalių piliečių ir jų šeimos narių teisių apsauga. Laikantis daugelyje tarptautinės teisės dokumentų įrašyto įsipareigojimo saugoti šeimą ir gerbti šeimos gyvenimą, turėtų būti imamasi priemonių dėl šeimos susijungimo. Būtent tokių priemonių taikymą ir įgyvendinimą reglamentuoja 2003 m. rugsėjo 22 d. Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą. Europos Vadovų Taryba savo specialiaame posėdyje Tamperėje 1999 m. spalio 15-16 d. pripažino, kad reikia suderinti nacionalinės teisės aktus, reglamentuojančius trečiųjų šalių piliečių priėmimo ir gyvenamosios vietos sąlygas. Šiame kontekste buvo pažymėta, kad Europos Sąjunga turėtų užtikrinti deramas sąlygas valstybių narių teritorijoje teisėtai gyvenantiems trečiųjų šalių piliečiams ir kad gyvybingesne integracijos politika turėtų būti siekiama suteikti jiems teises ir pareigas, panašias į tas, kurias turi Europos Sąjungos piliečiai. Dėl to Europos Vadovų Taryba paprašė Tarybos, remiantis Komisijos pasiūlymais, greitai priimti atitinkamus teisės aktus. Būtinumą siekti Tamperėje nustatytų tikslų Europos Vadovų Taryba dar kartą patvirtino Laekene 2001 m. gruodžio 14-15 d. Šeimos susijungimas yra būtinas, kad būtų galimas šeimos gyvenimas. Jis padeda kurti sociokultūrinį stabilumą, palengvinantį trečiųjų šalių piliečių integraciją valstybėje narėje, o tai padeda siekti ekonominės ir socialinės sanglaudos, vieno iš pagrindinių Sutartyje nurodytų Bendrijos tikslų. Teise į šeimos susijungimą naudojamosi laikantis valstybių narių pripažintų vertybių ir principų, ypač dėl moterų ir vaikų teisių; toks laikymasis pateisina galimą ribojančių priemonių taikymą prašymams dėl poligaminių namų ūkių šeimų susijungimo. Šeimos narių integracija turėtų būti skatinama. Tuo tikslu atitinkamomis sąlygomis jiems turėtų būti suteikiamas nuo globėjo nepriklausomas statusas, ypač santuokai ir partnerystei iširus, ir teisė į švietimą, darbą ir profesinį mokymą tomis pačiomis sąlygomis kaip ir asmeniui, su kuriuo jie susijungia.

Taigi, pagal minėtos direktyvos 2 straipsnį „šėimos susijungimas - valstybėje narėje teisėtai gyvenančio trečiosios šalies piliečio šėimos narių atvykimas ir gyvenimas toje valstybėje narėje, kad būtų išsaugota šėima, nepaisant ar šėimos santykiai atsirado prieš atvykstant tam gyventojui, ar jam atvykus.“⁷⁸ Trečiosios šalies pilietis, teisėtai gyvenantis valstybėje narėje ir pateikiantis prašymą arba kurio šėimos nariai prašo šėimos susijungimo, kad prisijungtų prie jo yra traktuojamas kaip globėjas, o atvykstantys jo šėimos nariai – trečiosios šalies piliečiai.

Pagal šią direktyvą į priimančią valstybę narę gali teisė atvykti ir gyventi suteikiama šiems šėimos nariams:

a) globėjo sutuoktiniui;

b) globėjo ir jo/jos sutuoktinio nepilnamečiams vaikams, įskaitant vaikus, įvaikintus atitinkamoje valstybėje narėje kompetentingos institucijos priimtu sprendimu arba sprendimu, kuris yra automatiškai įvykdomas dėl tos valstybės narės tarptautinių įsipareigojimų ar turi būti pripažintas pagal tarptautinius įsipareigojimus;

c) nepilnamečiams vaikams, įskaitant globėjo įvaikintus vaikus tais atvejais, kai globėjui priklauso jų globa ir vaikai yra jo ar jos išlaikomi. Valstybės narės gali leisti susijungimą su vaikais, kurių globa dalijamasi, jeigu ta kita šalis, su kuria dalijamasi globa, yra davusi savo sutikimą;

d) nepilnamečiams vaikams, įskaitant sutuoktinio įvaikintus vaikus tais atvejais, kai sutuoktiniui priklauso jų globa ir vaikai yra jo ar jos išlaikomi. Valstybės narės gali leisti susijungimą su vaikais, kurių globa dalijamasi, jeigu ta kita šalis, su kuria dalijamasi globa, yra davusi savo sutikimą.

Direktyvos nuostatos išplečia šėimos nario sąvoką ir suteikia teisę atvykti ir apsigyventi nesusituokusiam partneriui, esančiam trečiosios šalies piliečiu, su kuriuo globėjas palaiko deramai patvirtintą pastovią ilgalaikę partnerystę, arba trečiosios šalies piliečiui, kurį su globėju sieja registruota partnerystė ir tokių asmenų nesusituokusiems nepilnamečiams vaikams, taip pat ir įvaikintiems vaikams bei nesusituokusiems pilnamečiams, kurie objektyviai negali tenkinti savo reikmių dėl savo sveikatos būklės.

---

⁷⁸ Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šėimos susijungimą.

Patenkinusi prašymą susijungti su šeima, atitinkama valstybė narė tuojau pat leidžia šeimos nariui ar nariams atvykti, sudarydamas visas sąlygas gauti reikiamas vizas ir suteikdama pirmąjį leidimą gyventi bent vieneriems metams. Šis leidimas gyventi yra atnaujinamas. Šeimos nariui suteikto leidimo gyventi trukmė iš esmės neviršija globėjo turimo leidimo gyventi galiojimo trukmės.

Trečiųjų šalių piliečiai, siekiant užtikrinti pilnavertę integraciją priimančiojoje valstybėje narėje, turi teisę:

- a) į mokslą;
- b) įsidarbinti ir verstis savarankiška veikla;
- c) naudotis profesiniu orientavimu, pradinio ir tolesnio mokymu ir perkvalifikavimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne vėliau kaip po penkerių gyvenimo metų, ir jei šeimos nariui leidimas gyventi nebuvo suteiktas dėl kitų priežasčių nei šeimos susijungimas, sutuoktinis arba nesusituokęs partneris ir pilnametystės sulaukęs vaikas turi teisę, jei reikia – pagal prašymą, į atskirą leidimą gyventi, nepriklausomą nuo globėjo. Valstybės narės pasilieka teisę riboti leidimo gyventi išdavimą sutuoktiniui arba nesusituokusiam partneriui tais atvejais, kai šeimos ryšiai nutrūksta. Atskiras leidimas gyventi, jei reikia pagal prašymą, gali būti išduodamas asmenims, atvykusiems dėl šeimos susijungimo, našlystės, santuokos nutraukimo, gyvenimo skyriumi (separacijos) ar pirmojo giminystės laipsnio tiesiąja aukštutine ar žemutine linija giminių mirties atveju.

Siekdama konsoliduoti Europos mokslinių tyrimų politiką ir nustatyti jos struktūrą, 2000 m. sausio mėn. Komisija nusprendė, kad yra būtina sukurti Europos mokslinių tyrimų erdvę, kuri būtų pagrindinis būsimų Bendrijos veiksmų šioje srityje objektas.

5.2. Trečiųjų valstybių piliečiai kaip ilgalaikiai priimančios valstybės gyventojai ir jų šeimos nariai

Trečiųjų šalių piliečių, kurie yra ilgalaikiai valstybių narių gyventojai, integracija yra esminis elementas skatinant ekonominę ir socialinę sanglaudą, kurią Sutartis nurodo pagrindiniu Bendrijos tikslu. Pagrindinis kriterijus, kad būtų suteiktas ilgalaikio gyventojų statusas turi būti gyvenimo valstybės narės teritorijoje trukmė. Gyvenama turi būti teisėtai ir nuolat, kad būtų galima parodyti, jog žmogus įsitvirtino toje šalyje. Reikėtų numatyti prielaidas tam tikram lankstumui, kas leistų atsižvelgti į tokias aplinkybes, dėl kurių asmeniui gali tekti laikinai išvykti iš tos teritorijos. Kartu su ilgalaikiu gyventoju turėtų būti sudaryta galimybė įsikurti kitoje valstybėje narėje ir jo šeimos nariams, kad būtų išlaikyta šeimos vienybė ir nekliudoma ilgalaikiam gyventojui naudotis savo teise apsigyventi. Antroji valstybė narė gali pareikalauti, kad atitinkami šeimos nariai kartu su prašymu išduoti leidimą gyventi pateiktų:

- a) savo ilgalaikio gyventojų leidimą gyventi EB arba leidimą gyventi ir galiojantį kelionės dokumentą, arba jų patvirtintas kopijas;
- b) įrodymus, įrodančius, kad jie, kaip ilgalaikio gyventojų šeimos nariai, gyveno pirmojoje valstybėje narėje;
- a) įrodymus, įrodančius, kad jie turi pastovių ir reguliarių išteklių, kurių pakanka išsilaikyti neprašant socialinės pagalbos iš atitinkamos valstybės narės, arba, kad ilgalaikis gyventojas turi jiems tokius išteklius ir draudimą, taip pat ir sveikatos draudimą, apimantį visas rizikas antrojoje valstybėje narėje. Valstybė narė įvertina tokių išteklių pobūdį ir reguliarumą bei gali atsižvelgti į minimalų atlyginimo ir pensijų lygį.⁷⁹ Direktyvoje nedetalizuotos ekonominės ar socialinės tyrėjo šeimos narių teisės, taip suteikiant priimančiom valstybėms narėms veikimo laisvę, sudarant arba ne sąlygas tyrėjo šeimos nariams ieškoti darbo ar kito užimtumo. ES teisė garantuoja laisvą tokių asmenų judėjimą ir šeimų susijungimą.

---

⁷⁹ Tarybos direktyva 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą.

5.3. Trečiųjų valstybių piliečių ir jų šeimos narių gyvenimas priimančioje valstybėje narėje mokslinių tyrimų tikslais

2000 m. kovo mėn. Lisabonos Europos Vadovų Taryba, patvirtindama Europos mokslinių tyrimų erdvę, išskėlė Bendrijai tikslą iki 2010 m. tapti konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje. Ekonomikos globalizacija reikalauja didesnio tyrėjų mobilumo, kaip buvo pripažinta 6-ojoje EB mokslinių tyrimų pamatinėje programoje⁸⁰ labiau atveriant jos programas ES narėmis nesančių šalių tyrėjams. 2005 m. spalio 12 d. Tarybos direktyva 2005/71/EB reglamentuoja tyrėjų ir jų šeimos narių buvimą priimančioje valstybėje narėje. Klausimai, susiję su šeimos susijungimu, yra vienas iš pagrindinių veiksnių, tyrėjams priimant sprendimą savo mokslinių tyrimų vykdymui pasirinkti Bendriją, todėl valstybės narės turėtų palengvinti tyrėjų šeimų narių susijungimą, pavyzdžiui, sudarant sąlygas patekti į darbo rinką ir galimybes šeimos nariams ieškoti darbo, kai jie teisėtai gyvena atitinkamos valstybės narės teritorijoje. Kai valstybė narė nusprendžia suteikti leidimą gyventi tyrėjo šeimos nariams, leidimo galiojimo trukmė yra tokia pat kaip ir tyrėjo leidimo trukmė. Direktyvoje nedetalizuotos ekonominės ar socialinės tyrėjo šeimos narių teisės, taip suteikiant priimančiom valstybėms narėm veikimo laisvę, sudarant arba ne sąlygas tyrėjo šeimos nariams ieškoti darbo ar kito užimtumo. ES teisė garantuoja laisvą tokių asmenų judėjimą ir šeimų susijungimą.

Kaip ir prieš tai aptartoje direktyvoje, taip ir šioje nedetalizuojamos šeimos narių teisės, o ES teisė garantuoja laisvą tokių asmenų judėjimą ir šeimų susijungimą.

---

⁸⁰ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:412:0001:01:LT:HTML> versija.

IŠVADOS

ES teisėje pastebima daug naujų pokyčių, kurie tiesiogiai daro įtaką asmens šeimos nario statusui. Išplėtus santuoką galinčių sudaryti subjektų ratą, suteikus sutuoktiniams ir partneriams vis daugiau šeimos nario teisių, yra užtikrinama tinkama žmogaus teisių apsauga.

Pateikta teisinės padėties nacionaliniu lygmeniu apžvalga atskleidžia didelį nacionalinių įstatymų dinamiškumą. Daugelis Sąjungos valstybių kuria naujas teises nuostatas, norėdamos geriau atspindėti socialinę tikrovę, kurioje daug žmonių stabilius tarpusavio santykius sieja ne tik su santuoka.

ES pilietybė sumažino skirtumus tarp darbuotojo ir priimančios valstybės narės piliečių, suteikdama ES piliečiams ne tik ekonomines, bet ir politines bei pilietines teises, kurios pasireiškia apsigyvenimo teisės sąlygų palengvinimų bei teise balsuoti ir būti išrinktam į Europos Parlamentą bei priimančios valstybės narės vietos savivaldos institucijas.

ES piliečio ir jo šeimos narių išvažiavimo ir įvažiavimo teisės pagrindų pasikeitimas, suteikia šiems asmenims teise pasinaudoti laisvu asmenų judėjimu. ES pilietis, turi teisę, išvykti ir atvykti į bet kurią valstybę narę trijų mėnesių laikotarpiui, pateikdamas galiojantį asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir neprivalėdamas priimančiosios valstybės įgaliotoms institucijoms paaiškinti savo atvykimo tikslų bei pragyvenimo šaltinio.

Gyvenimo šalyje teisė apima tris laikotarpių kategorijas – gyventi šalyje iki trijų mėnesių, gyventi šalyje virš metų ir nuolatinio gyvenimo teisė. Jei gyvenimo šalyje teisė iki trijų mėnesių yra besąlyginė ir suteikiama asmenims galiojančio asmens dokumento pagrindu, tai kalbant apie kitus laikotarpius, pabrėžtina, kad asmuo siekdamas pasinaudoti šia teise privalo atitikti tam tikras ekonomines ar socialines sąlygas – šeiminiai ryšiai, darbinė veikla, studijos ar kt.

Trečiųjų šalių piliečių - ES piliečio šeimos narių teisės gyventi šalyje nepanaikina ES piliečio mirtis ar skyrybos. Tokia nuostata yra logiška, nes teisės įgijimo momentu šeimos narys atitiko ES teisės keliamus reikalavimus. Taip pat tokiomis priemonėmis siekiama apsaugoti šeimos narių, kurie yra trečiųjų šalių piliečiai, teises ir teisėtus lūkesčius nuo galimo ES piliečio naudojimosi dominuojančia padėtimi.

Laisvas asmenų judėjimas negali būti traktuojamas kaip visiškai besąlyginis procesas, o šios teisės apribojimai valstybinės politikos, visuomenės saugumo ir sveikatos pagrindais gali būti pateisinami tik konkretaus individo asmeniniu elgesiu.

Maksimaliai mažinant skirtumus tarp priimančios valstybės narių piliečių ir atvykusiųjų, pasikeitė ir darbuotojo bei jo šeimos narių statusas, teisės bei pareigos. Šeimos nariai, jei jie yra ES piliečiai, naudojami visomis ES pilietybės suteiktomis teisėmis.

Europos Komisijos priimtas komunikatas „ES vaiko teisių strategijos kūrimas“ pabrėžia vaiko teisių apsaugos svarbos reglamentavimą ne tik tarptautinės teisės normomis, bet ir ES lygmeniu.

Siekiant laipsniškai sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, į ES atvykti ir apsigyventi gali ir trečiųjų šalių piliečiai ir jų šeimos nariai. Laikantis daugelyje tarptautinės teisės dokumentų įrašyto įsipareigojimo saugoti šeimą ir gerbti jos gyvenimą, trečiųjų šalių piliečiai gali naudotis šeimos susijungimo teise, ilgalaikio gyvenimo priimančioje valstybėje narėje pripažinimo ir teise gyventi šalyje mokslinių tyrimų tikslais.

Taigi, pasirinktos temos aktualumas neabejotinas, nes persikėlimas į kitą šalį bet kuriam asmeniui yra svarbus sprendimas, todėl būtina tiksliai žinoti ir savo, ir savo šeimos narių teises ES. Tuo labiau, kad pripažįstama, jog pagrindinis visuomeninio-socialinio gyvenimo elementas yra šeima.

Labai svarbu pažymėti ir tai, kad 1992 m. Maastrichto sutartis įteisino Europos Sąjungos piliečio statusą ir kiekvienam ES piliečiui suteikė pagrindinę ir asmeninę laisvę judėti po visą Europos Sąjungos teritoriją ir gyventi ne tik darbo, bet ir asmeniniais tikslais. Sulig ES pilietybės atsiradimu, asmenys kurie buvo laikomi valstybių narių piliečiais, traktuojami kaip ES piliečiai. Jei valstybių narių piliečiai pagrindinėje naudojami ekonominėmis teisėmis, tai dabar, ES piliečiai, gali naudotis ir ekonominėmis, ir naujai suteiktomis politinėmis ir pilietinėmis teisėmis.

Taigi, Sąjungos pilietybė suteikė nevaržomą teisę asmeniui judėti ES ne tik įsidarbinimo, bet ir asmeniniais tikslais. Pilietybės institutas aktualus ne tik teisių rato išplėtimo prasme, bet ir tuo, kad sumažino skirtumus tarp darbuotojų, jų šeimos narių ir priimančios valstybės narės piliečių.

SANTRAUKA

Asmens šeimos narių teisės Europos Sąjungoje / Personal Rights of the Family Members in European Union

Europos Sąjungos (toliau – ES) – ypač dinamiškai besivystanti nepriklausomų valstybių sąjunga pasaulyje. Joje vykstantys integraciniai procesai neabejotinai veikia daugelį teisės šakų bei skirtingus rinkos komponentus. Viena jautriausių ES integracijos sričių – laisvas asmenų judėjimas.

Laisvas asmenų judėjimas – viena pagrindinių laisvių, kurią užtikrina Bendrijos teisė ir kuri suteikia teisę dirbti ir gyventi kitoje valstybėje narėje. Laisvas asmenų judėjimas suteikia galimybę ES piliečiams realizuoti subjektinę teisę – apsigyventi, steigti savo verslą ir dirbti bet kurioje ES valstybėje.

Pagrindinis visuomeninio-socialinio gyvenimo elementas yra šeima. Šeimos nariai yra tarpusavy susiję asmeniniais, socialiniais, kultūriniais, moraliniais, teisiniais bei ekonominiais ryšiais, todėl ypatingai svarbu išanalizuoti šeimos narių teises, ES piliečio teisių įtaka šeimos narių teisinio statuso įgijimui, pasikeitimui ir praradimui.

Tradiciskai, šeima yra santuoka pagrįsta vyro ir moters sąjunga, kurios nariais yra sutuoktiniai, kartu su jais gyvenantys vaikai ir kiti asmenys, susiję tarpusavyje kraujo ryšiais, šeimos teisėmis ir pareigomis. tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai - kaip santuokinių santykių padarinys. Vykstant spartiems europinės integracijos ir globalizacijos procesams bei teisinės minties pokyčiams, atsiranda netradiciniai šeimos kūrimo modeliai, santuoka nebėra vienintelis gyvenimo kartu pagrindas, o sutuoktiniais, ne tik heteroseksualios poros, bet ir seksualinės mažumos.

Labai svarbu pažymėti ir tai, kad 1992 m. Maastrichto sutartis įteisino Europos Sąjungos piliečio statusą ir kiekvienam ES piliečiui suteikė pagrindinę ir asmeninę laisvę judėti po visą Europos Sąjungos teritoriją ir gyventi ne tik darbo, bet ir asmeniniais tikslais. Sulig ES pilietybės atsiradimu, asmenys kurie buvo laikomi valstybių narių piliečiais, traktuojami kaip ES piliečiai. Jei valstybių narių piliečiai pagrindė naudojosi ekonominėmis teisėmis, tai dabar, ES piliečiai, gali naudotis ir ekonominėmis, ir naujai suteiktomis politinėmis ir pilietinėmis teisėmis.

Taigi, Sąjungos pilietybė suteikė nevaržomą teisę asmeniui judėti ES ne tik įsidarbinimo, bet ir asmeniniais tikslais. Pilietybės institutas aktualus ne tik teisių rato išplėtimo prasme, bet ir tuo, kad sumažino skirtumus tarp darbuotojų, jų šeimos narių ir priimančios valstybės narės piliečių.

Laisvo asmenų judėjimo principas taikomas visiems valstybių narių darbuotojams. Esminė laisvo asmenų judėjimo principo pasinaudojimo sąlyga – bet kurios ES valstybės narės pilietybė. Atkreiptinas dėmesys, kad nors direktyva 2004/38 maksimaliai mažina skirtumus tarp darbuotojo ir piliečio, tačiau sąvokos „pilietis“ ir „darbuotojas“ nėra tapačios, o nei pirminės nei antrinės teisės normos nepateikia aiškaus ir vienintelio sąvokos „darbuotojas“ apibrėžimo. Sąjungos pilietybė kiekvienam Sąjungos piliečiui, suteikia pirminę ir asmeninę teisę laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje. Darbuotojo šeimos nariai turi teisę į laisvą darbuotojų judėjimą ir naudojami teisėmis išplaukiančiomis iš šios laisvės. Šeimos narių teisė priklauso išimtinai dėl jų ryšio su darbuotoju.

Europos Komisijos priimtas komunikatas „ES vaiko teisių strategijos kūrimas“ pabrėžia vaiko teisių apsaugos svarbos reglamentavimą ne tik tarptautinės teisės normomis, bet ir ES lygmeniu.

Laikantis daugelyje tarptautinės teisės dokumentų įrašyto įsipareigojimo saugoti šeimą ir gerbti jos gyvenimą, trečiųjų šalių piliečiai gali naudotis šeimos susijungimo teise, ilgalaikio gyvenimo priimančioje valstybėje narėje pripažinimo ir teise gyventi šalyje mokslinių tyrimų tikslais.

Taigi, pasirinktos temos aktualumas neabejotinas, nes persikėlimas į kitą šalį bet kuriam asmeniui yra svarbus sprendimas, todėl būtina tiksliai žinoti ir savo, ir savo šeimos narių teises ES.

SUMMARY

Personal Rights of the Family Members in European Union / Asmens šeimos narių teisės Europos Sąjungoje

European union – the most rapidly developing and independent union of countries in the world. Without any doubt all integrational processes influences different component of market and laws. Free movement of persons is the most sensitive matter talking about EU integration.

Free movement of persons – the basic liberty, which is ensured according EU law and grants right to live and work in another member state This liberty helps EU citizens realize their subjective right – live, work or set up business in another country.

Family is fundamental cell of public-social life. Personal, social, culture, moral, legal and economical matters relates family members, that's why analysis of family members status is very important.

Traditionally, family is marriage substantiated men's and women's union. According integrational and global processes, as well changes of legal mind, appears new comprehension of family and family members. Untraditional family model embrace not only heterosexual couples, thus sexual minority.

High importance of Maastricht treaty shows that, after 1992 each EU citizen has fundamental and personal right move along EU not only working purpose, but even personal. After EU citizenship was legalized, every EU member state citizen, have become EU citizen. Until that, citizens of member states had at least economical rights, so in today the same citizens, without economical, have political and civil rights and duties. Thus, EU citizenship ensures movement by economical-working and personal aims. Institute of citizenship is very important, because minimized differences between workers, their family members and host member's state citizens.

EU citizenship is essential condition of free movement of persons. Though, differences between citizen and worker are minimized, there are no unique concept of it. The right or free movement of person is also pointed at family members. This right exceptionally depends on connection with EU citizen.

Regulation of rights of the child, according international acts are fulfilled EU legal acts, and one of them is European Council accepted communiqué “Towards an EU strategy on the Rights of the Child“.

Because of respect to family life, EU legal acts ensures the right to family reunification.

Literatūros sąrašas

1. Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutartis // http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/treaties_founding.htm
2. Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartis // http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/treaties_founding.htm<http://europa.eu.int/servlet/portail/EudorCall>
3. Europos bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija) // Official Journal C 325 of 24 December 2002.
4. Suvestinis Europos aktas // Official Journal L 169 of 29 June 1987.
5. Europos Sąjungos sutartis (suvestinė redakcija) // Official Journal C 325 of 24 December 2002.
6. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti ir papildanti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus // Official Journal C 340 of 10 November 1997.
7. Nicos sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos Bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus // Official Journal C 80 of 10 March 2001.
8. Sutartis dėl Konstitucijos Europai // Europos Sąjungos oficialusis leidinys 2004 m. gruodžio 16.d. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. Vilnius. Saulužė, 2005.
9. Tarybos reglamentas dėl laisvo darbuotojų judėjimo Bendrijoje (EEB) Nr. 1612/68 1968 m. spalio 15 d. // Official Journal L 257 , 19/10/1968 P. 0002 – 0012.
10. Komisijos reglamentas dėl darbuotojų, pagal darbo sutartį dirbusių valstybėje narėje, teisės pasilikti tos valstybės teritorijoje (EEC) Nr. 1251/70 // Official Journal L 142 , 30/06/1970 P. 0024 – 0026.
11. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 1971 m. birželio 14 d. dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimų nariams, persikeliantiems Bendrijoje // Official Journal L 149 , 05/07/1971 P. 0002 – 0050.
12. Lietuvos Respublikos Europos darbo tarybų įstatymas // Valstybės Žinios, 2004, Nr. 39-1271.
13. Tarybos direktyva, priimta 1976 m. vasario 9 d., dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo

- ir darbo sąlygų atžvilgiu (76/207/EEB) // Official Journal L 039 , 14/02/1976 P. 0040 – 0042.
14. Tarybos direktyva dėl teisės į šeimos susijungimą (2003/86/EB)// Official Journal L 183 , 29/06/1989 P. 0001 – 0008
  15. Tarybos direktyva dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti (89/391/EEC) // Official Journal L 183 , 29/06/1989 P. 0001 – 0008.
  16. Tarybos direktyva dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata darbe, priėmimo (dešimta specialioji direktyva, kuri remiasi Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalimi) 92/85/EEB // Official Journal L 348 , 28/11/1992 P. 0001 – 0008.
  17. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/14/EB, priimta 2002 m. kovo 11 d., dėl bendros darbuotojų informavimo ir konsultavimo sistemos sukūrimo Europos Bendrijoje // Official Journal L 080 , 23/03/2002 P. 0029 – 0034.
  18. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB 2002 m. rugsėjo 23 d. iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu // Official Journal L 269 , 05/10/2002 P. 0015 – 0020.
  19. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB 2004 m. balandžio 29 d. dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir naikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB (Tekstas svarbus EEE) // Official Journal L 158 , 30/04/2004 P. 0077 – 0123.
  20. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 883/2004 2004 m. balandžio 29 d. dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo // Official Journal L 166 , 30/04/2004 P. 0001 – 0123.
  21. Trečioji Komisijos ataskaita Tarybai ir Europos Parlamentui apie Direktyvų 93/96, 90/364 ir 90/365 dėl Sąjungos studentų, ekonomiškai neaktyvių piliečių ir pensininkų teisės apsigyventi taikymą. Briuselis, 2006.4.5.
  22. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 2000 Nr.96-3016).
  23. Žmogaus teisių apsauga .Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai.V.,2004

24. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
25. Lietuvos Respublikos užsieniečių teisinės padėties įstatymas (Žin., 2004, Nr. 73-2539).
26. Byla 66/85, Lawerie-Blum v. Land Baden-Wurttemberg, 1986 ECR 2121.
27. Byla 67/74, Bosignore, Slg 1975, 297.
28. Byla 75/63, Unger, ECR 177.
29. Byla 53/81, Levin, ECR 1035.
30. Byla 139/85, Kempf, ECR 1741.
31. Byla 344/87, Bettray, ECR 1621.
32. Byla 196/87, Steymann, ECR 6159.
33. Byla 357/89, Raulin, ECR 1027.
34. Byla 267/83, Diatta v Land Berlin Case, ECR 567.
35. Byla 370/90, Singh, ECR 4265.
36. Byla 59/85, Reed, ECR 1283.
37. Byla 7/94, Goal, ECR 1031.
38. Byla T-264/97: D v. Council of the European Union.
39. Byla 157/03.
40. Administracinė byla Nr. A⁵ – 1056/2006.
41. Blanpain R. European Labour Law.-Hague: KLI, 2000.
42. A. Junevičius, HM Schäfer. Europos Bendrijos bendrosios rinkos teisė. – Kaunas, 2005. J. Vėlyvis. Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas–UAB "Ciklonas", 2005.
43. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas.-Vilnius: Eugrimas, 1999.
44. Davulis T. Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
45. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva.-Vilnius: Justicija, 2002.
46. Bernard C., Europos Sąjungos materialinė teisė.-Vilnius: Eugrimas, 2006.
47. D. Soloveičikas „Europos Teisingumo Teismo praktikos konvergencija nustatant laisvo prekių, paslaugų ir žmonių judėjimo sąlygas (4)// Justitia, 2004 m. Nr. 3(51).
48. Vida Petrylaitė „Europos Sąjungos socialinės apsaugos sistemų koordinavimas: esminės sąvokos ir jų interpretavimas“//Justitia, 2006 m. Nr. 1(59).

Nuorodos internete:

1. Europos Sąjungos teisės aktai lietuvių kalba:

<http://www3.lrs.lt/n/eu/DPaieskaeu.html>

2. Europos Sąjungos teisės aktų paieška: http://www.europa.eu.int/eur-lex/lex/RECH_naturel.do

3. Europos Sąjungos portalas Europa http://europa.eu.int/index_lt.htm

4. Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje: <http://www.eudel.lt> .

5. Europos Parlamento nario prof. A. Sakalo interneto svetainė.

6. <http://vosdroits.service-public.fr/particuliers/N144.xhtml>